સવિતાકૃત કવિતા.

બનાવનાર

સવિતાનારાયણ ગણપતીનારાયણ.

પ્રગટ કરનાર

હાનોપુ હિંદુસભા.

મુંબઈ

યુનીયન પ્રેસમાં છાપ્યું.

સને ૧૮૬૭.

કીમત પાંચ આના.

" [illegible] "

This book belongs to
Iami Bhailal Hargovind

સવિતાકૃત કવિતા.

બનાવનાર

સવિતાનારાયણ ગણપતીનારાયણ.

પ્રગટ કરનાર

જ્ઞાનેચ્છુ હિંદુસભા.

મુંબઈ

યુનીવરસલ પ્રેસ.

સને ૧૮૬૭.

કીંમત પાંચ આના.

" કાપીરાઈટ "

आम्होपाीलाये

नीघे. तेलंगधियानेसंपुष्ठेतारीपर्ते दीसंव
२८३

Bom

પ્રસ્તવના.

આ નાહાની ચોપડીમાં જે જે કવિતાઓ દાખલ કરેલી છે, તેમાંની કેટલીએક આગળ ચોપાનિયાં વગેરેમાં છપાઈ ગઈ છે, તેમ કેટલીક નવી પણ છે. એમાં સુધારાસંબંધી, નીતીસંબંધી, ધર્મઠગો તથા તેમના સેવકોને બોધ સંબંધી તથા ઈશ્વરસંબંધી વગેરે છુટક છુટક બાબતો છે.

હું જ્યારે આજથી આસરે આઠેક વર્ષ ઉપર ભરૂચમાં રેલવેખાતાંમાં નોકરીપર હતો, ત્યારે મને વૃજભાષાનાં પિંગળનો પ્રથમ અભ્યાસ કરાવનાર કવિ બિસેસરનો તથા મુંબઈ આવ્યાપછી વૃજભાષાના કેટલાએક અમૂલ્ય કવિતાના ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરાવનાર કવિ હીરાચંદ કાનજીનો આ પ્રસંગે ખરાં અંતઃકરણથી આભાર માનુંછું. તેમાંપણ કવિ હીરાચંદનો ઊપકાર મારાપર વિશેષછે, તેનું કારણ એટલુંજ કે એનો જો મને પ્રસંગ થયો નહિં હોત, તો અત્રેંજ અથવા સુરત જે કે મારી જન્મભૂમી છે, ત્યાહાં વૃજભાષાના કવિતાના ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરાવી શકે, એવો કવિ શોધી કહાડવાને હું કયે પ્રકારે શકિતમાન થયો હોત તે હજી મને સુઝતું નથી.

ગુજરાતી બાષાની કવિતા રચવામાં વૃજભાષાના કવિતાના ગ્રંથોનો અભ્યાસ કેવે પ્રકારે તથા કેટલે દરજજે ઉપયોગી પડે છે, તે અત્રે જણાવવાનું કંઈ વિશેષ પ્રયોજન મને લાગતું નથી.

મને પિંગળના નિયમથી ઉલટી, વિપરીત ભાષાવાળી, ક્લિષ્ટચ્છતે વ્યંગ મનાયલી, કપોલકલ્પિત વેદાંતવિચારવાળી અને પ્રાસરહિત વગેરે દૂષણવાળી કવિતા જોકે મૂળથીજ પ્રિય નથી, તોપણ આ મારી બનાવેલી કવિતા પર જણાવેલાંઉ એકુ પ્રકારનાં દૂષણથી રહિત હોય, એમ મારે પોતેજ મનથી માની સંતોષ પામવો, એમાં હું કંઈપણ માંરૂ ડહાપણ સમજતો નથી.

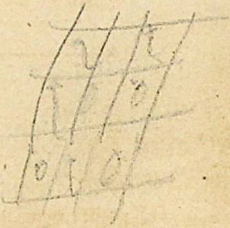

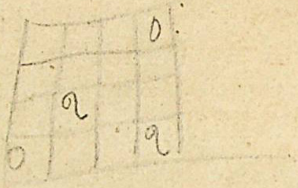

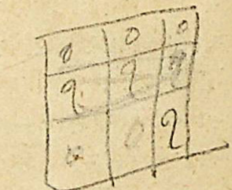

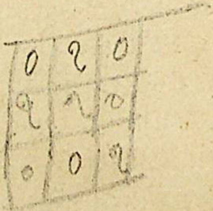

અનુક્રમણિકા.

	વિષય.	પૃષ્ટ.
૧	સ્વદેશાભિમાનીનો શોચ	૧
૨	સુધારાવિષે ઇશ્વરપ્રાર્થના	૮
૩	ચાણાક્યના શ્લોકમાંથી ભાષાંતર	૧
૪	મિત્રમરણવિલાપ	૧૭
૫	ધનવંતપ્રશંસા	૧૯
૬	મનબોધષોડશી	૨૧
૭	ધેનુવધ	૨૩
૮	ધર્મઠગો તથા તેમના સેવકોને સૂચના	૨૪
૯	સ્ત્રીઓના સુધરવાથી સુધારો	૩૦
૧૦	ભણવાજતી છોડીને શિખામણ	૩૧
૧૧	દુષ્ટ ભરતારની સ્ત્રીનો વિલાપ	૩૨
૧૨	ઇશ્વરભક્તિવિષે	૩૩
૧૩	જીવને શિક્ષાવિષે	૪૧
૧૪	નીતિસંબંધી	૪૫
૧૫	સ્ફૂટઆર્યા-ગીતી	૫૧
૧૬	ચિત્રકાવ્ય	૫૫

સવિતાકૃત કવિતા.

સ્વદેશાભિમાનીનો શોચ.

મંગળાચરણ.

દોહરા.

આદ નિરંજન જે ધણી, જગ પેદા કરનાર;
એવો અવિનાશી પ્રભૂ, વંદૂ હૂં આ વાર. ૧.
દુનિયામાં જનને સદા, શુભ મતિનો દેનાર;
એવો અવિનાશી પ્રભૂ, વંદૂ હૂં આ વાર. ૨.

(હરિગીત.)

તૂં વિશ્વકર્ત્તા, વિશ્વહર્ત્તા, વિશ્વપાલનકારિ છે,
જગદીશ, જગસુખકાર, જગજીવંન, જુગદાધારિ છે;
શુભ દે મતી, સહુને સદા, તુજપાસ માગૂંછૂં હવે,
દેશીજનો અટકે કંઇ, વ્હેમાથકી દુખિયા થવે. ૩.

ગણપતિની પ્રાર્થના.

કુંડળિયા.

ગૌરીનંદન ગણુપતી, ભવભયભંજન દેવ;
સુરિનર મુનિ જેની કરે, પ્રિતે નિરંતર સેવ;
પ્રિતે નિરંતર સેવ, કરે મંગલકર જાણી;
સકલ કવીજન સદા, ગાય જશ પ્રથમ વખાણી;
કહે સવિતા કરજોડ, સમર તે વિઘ્નનિકંદન;
પૂર્ણ મનોરથ કરે, ગણુપતી ગૌરીનંદન. ૪.

સરસ્વતિની પ્રાર્થના.

કુંડળિયા

ભવભયભંજનિ ભારતી, કરૂં નમન કરજોડ;
વીણા પુસ્તકધારિણી, પુરે ભકતનાં કોડ;
પુરે ભકતનાં કોડ, ખોડ ખળતણી ભુલાવે;
કષ્ટહરણિ સુખકરણિ, ત્રિવિધ ભવતાપ સમાવે;
કહે સવિતા કરજોડ, સમર મન આદનિરંજનિ;
દિયે વાણિરસ સદા, ભારતી ભવભયભંજનિ. ૫.

કુંડળિયા.

જય જગપાલ દયાળ તું, જગકર્ત્તા જગરાજ;
સકલ હિંદની આ સમે, ઊંઘ ઉરાડી આજ;
ઊંઘ ઉરાડી આજ, આપ દેવા સદબુદ્ધિ;
છેક વીસરી ગયા, જેહ તનમનની શુદ્ધિ;

કહે સવિતો કરજોડ, ટાળ દુર્દશાતણૂં ભય;
પળે ઘોર અજ્ઞાન, મળે જગપાળ રૂડો જય. ૬.

યશના ડંકા વાજતા, રાત્ર દિવસ જે ઠાર;
તેહ ધરા વિધવા થઇ, આ અવસર નિરધાર;
આ અવસર નિરધાર, નરોપર નૂર ન ભાસે;
આખર કો દી ખરે, અવસ્થા હીણી થાશે;
કહે સવિતો કરજોડ, ધરો નવ મનમાં શંકા;
આજ ધરાપર ખરા, વાજતા યશના ડંકા. ૭.

આજે શોભા અસલની, કહાં તુજ હિંદુસ્તાન?
અધિક હર્ષનાં કયાં ગયાં, વાજિંત્રોનાં તાન;
વાજિંત્રોનાં તાન, અસ્ત પામ્યાં આ વારે;
ગઇ ગૂજરી વાત, કોણ હમણા સંભારે;
કહે સવિતો કરજોડ, કોણ વિરલો દિલ દાઝે;
હીણુ હાલ તુજ થયા, ગઈ શોભા શુભ આજે. ૮.

તારા તનુજો રેહતા, રંગમાંહિં ગુલતાન;
નવેખંડમાં તેમનૂં, અધિક હતૂં સનમાન;
અધિક હતૂં સનમાન, માન આજે સહુ ખોયૂં;
ડાઠ રાખિ દિલમાંહિં, પાણિ પરલોકે જોયૂં;
કહે સવિતો કરજોડ, હાલ બહુ થયા નઠારાં;
દાસપણૂં ભોગવે, કુલિન આ તનુજો ત્હારા. ૯.

ગત અવસરની વારતા, સંભારે દુખ થાય;
કાળજ ફાટે આપણૂં, એ દુખ કેમ ખમાય;
એ દુખ કેમ ખમાય, જન્મપીડિત થઇ મરવૂં;

દાસપણું કરિ ધિઃક, આપણે પેટજ ભરવું;
કહે સવિતા કરજોડ, ખોડ એ નહીં અવરની;
યાદ કરો અંતરે, વારતા ગત અવસરની. ૧૦.

ભોગવિ ભારી અવદશા, તેનું નથિ કંઈ ભાન;
ભર્ત્તખંડની લક્ષ્મિએ, ઉપજાવ્યું અતિ તાન;
ઉપજાવ્યું અતિ તાન, ધ્યાન તેપર નવ દીધું:
પરદેશી નૃપતણું, ચિત્ત આકર્ષી લીધું;
કહે સવિતા કરજોડ, એજ મુળ જુઓ વિચારી;
જેહથકી ખમિ હાણ, અવદશા ભોગવિ ભારી. ૧૧.

આપણમાં નહિં અસલથી, નીજ દેશ અભિમાન;
તેથી અરિએ આપણો, વાળ્યો અદકો ઘાણ;
વાળ્યો અદકો ઘાણ, જાણ એ થયૂં જગતને;
પડ્યા તુટી તિડપડે, હરણ કરવા પરજરને;
કહે સવિતા કરજોડ, વાટ એ ઉઠિ ડહાપણમાં;
કે નિજ દેશનિ દાઝ, અસલથી નહિં આપણમાં. ૧૨.

રંક દેશરૂપ હરણ આ, આખર થઈ લાચાર;
પરદેશી નૃપ પારધી, તેનો થયો શિકાર;
તેનો થયો શિકાર, યાર ઝાઝૂં શૂં કહેવૂં;
પરવશ પડિયા પ્રાણ, રહ્યૂં દુખ દે તે સ્હેવૂં;
કહે સવિતા કરજોડ, મળ્યો નવ ધણી શૂર ભુપ;
ચુપ મનમાં થઈ રહ્યૂં, હરણ આ ભર્ત્તખંડરૂપ. ૧૩.

એહ દશામાં આસરે, વીત્યાં વર્ષ હજાર;
દુષ્ટ શત્રૂએ આપણે, દીધાં દુઃખ અપાર;
દીધાં દુઃખ અપાર, ધર્મનૂં મીષ કરીને;

હર્યા ઘણાના પ્રાણ, જોરથી દ્રવ્ય હરીને;
કહે સવિતો કરજોડ, ધંધ એ મર્યો ધરામાં;
કહાડ્યાં બહુબહુ વર્ષ, આપણે એહ દશામાં. ૧૪.

પૃથ્વીપતિ થઈને કર્યો, પ્રજાઉપર અન્યાય;
એજ નર્કની ખાણમાં, પડવાતણો ઉપાય;
પડવાતણો ઉપાય, કર્યો નિજ ધર્મ વિસારી;
પક્ષપાત કરિ વિપત, પાડિ સજ્જનપર ભારી;
કહે સવિતો કરજોડ; અરીએ કરી દુષ્ટમતિ;
રંકઉપર પિડપ્હાડ, નાંખિયો થઈ પૃથિવપતિ. ૧૫.

કીધાં સંકટ કષ્ટ બહુ, સહન એજ પરકાર;
જુલમી લૂટારાતણો, પડ્યો ઉપરથી માર;
પડ્યો ઉપરથી માર, તેથકી હિમ્મત છૂટી;
અરિ મળિયા બળવાન, તેથિ યશઆશા તૂટી;
કહે સવિતો કરજોડ, હોડમાં હઠાવિ દીધાં;
સહન એજ પરકાર, કષ્ટ સંકટ બહુ કીધાં. ૧૬.

દોહરો.

આજકાલ કાયર, કુડા, દિસે મુરખ મહિપાળ;
દશા સૂધરે દેશિનિ, કહો તેથી કો કાળ. ૧૭

(કુંડળિયા)

ભણ્યાવિના ભોયડ રહ્યા, ભર્ત્તખંડના રાય;
ભાભીજી સરખાયકી, કેમ દેશહિત થાય?
કેમ દેશહિત થાય, તેનિ સમજણ નવ લેશ;

નામરદ નાદાન, નારિમંડળમાં બેશે;
કહે સવિતો મનથકી, વિસારી દઈ પુરૂષપણુ;
ભર્ત્તખંડના ભૂપ, રહ્યા ભોથડ ભણિયાવણ. ૧૮.

અફિણ, કસુંબા લઇ રહે, નિશદિન જે ચકચૂર;
દેખે ક્યમ તેની પ્રજા, સુખસરિતાનૂં પૂર;
સુખ સરિતાનૂં પૂર, ચઢતૂં ક્યાંથી ભાળે;
જ્યાં મૂરખ મહિપતી, લખ્યો બ્રહ્માએ ભાળે;
કહે સવિતો નૃપ તેહ, પ્રજાને સુખ ક્યાંથી દે;
નિસવાસર ઝૂલતા, કસુંબા જે ખુબ લઈ રહે. ૧૯

ખટપટિયા જે રાજમાં, કારભારિ વળિ લોક;
મારકૂટ કરિ દંડિને, હરે રંકધન ફોક;
હરે રંકધન ફોક, દયા દિલમાં ન વિચારે;
દિયે જેહ જન દામ, તેહનૂં કારજ સારે;
કહે સવિતો પિડ દઈ, પ્રજાને બાંધે ગઠિયા;
કારભારિ ખળ લાંઠ, લાંચિયા જ્યાં ખટપટિયા ૨૦.

એમ ચાલતા જુલમનૂં, નરપતિને નહિ ભાન;
પ્રજા બાપડી રાંકડી, વેઠે કષ્ટ અમાન;
વેઠે કષ્ટ અમાન, દુઃખ કોને જઇ કેહે;
દઈ કપાળે હાથ, બાપડી સરવે સેહે;
કહે સવિતો સ્થળ એહ, રંકને જિવજોખમનૂં;
જ્યાં નૃપને નહિં ભાન, ચાલતા જબર જુલમનૂં. ૨૧.

લબાડ લાંઠ, હરામિનો, ગણાય જ્યાં બે ભાગ;
દાદ પૂગવા રંકની, કહો ક્યાં ફાવે લાગ;
કહો ક્યાં ફાવે લાગ, જયહાં અન્યાયજ મ્હાલે;

અંધેરી પુરિસમા, જયહાં ચૂકાદા ચાલે ;
કહે સવિતો રકના, કરમનો અક્ષર આડો ;
વસે જેહ રાજમાં, હરામી, ઠગો, લબાડો. ૨૨.

રાજનીતિ નિજ ધર્મની, જાણે નહિં નૃપ પેર ;
પ્રધાનમતિએ વેતરે, નવની સાડીતેર ;
નવની સાડીતેર, વેતરે નહીં નવાઈ ;
દિનદિનપ્રતિ જ્યાં થાય, ભુંગળવણ સદા ભવાઈ ;
કહે સવિતા નવ મળે, રાજયસ્થિતિ રૂડિ રીતિની ;
જાણે નહિં નૃપ પેર, જહાં શુભ રાજનીતિની. ૨૩.

પ્રાચિનકાળે જે હતો, સર્વથકી સુધરેલ ,
તે આ અવસર તો બન્યો, બધાયકી બગડેલ ;
બધાયકી બગડેલ, વિશ્વમાં નામ ગણાયૂં ;
ડહાપણ દરિયામાંહિ, અસલનૂં ગયૂં તણાયૂં ;
કહે સવિતા કરજોડ, બાઝિ નવ વ્હેમનિ ડાળે ;
બનો સર્વ સુધરેલ, હતા જયમ પ્રાચિન કાળે. ૨૪.

દેખિ દુર્દશા દાઝશે, કોણ દેશનેકાજ ?
જગમાંહી જગદીશ વણ, કોણ રાખશે લાજ ?
કોણ રાખશે લાજ, આજ આપણી વિચારો ;
દુખનો ડુંગર મોટ, ચુર્ણ કરશે કુણ યારો ;
કહે સવિતા કરજોડ, સમય કપરો આ પેખી ;
કોણ વીર જાગશે, દુર્દશા દેશનિ દેખી. ૨૫.

દેશીજનને આ સમે, દુઃખસિંધુમોઝાર ;
પડતા ખાળી તૂં પ્રભૂ, ડુબતા દુખિયા તાર ;
ડુબતા દુખિયા તાર, ધાર દિલ દાઝ હમારી ;

આપ સુખ અવિનાશ, ઊર પોતાના ધારી;
કહે સવિતો કરજોડ, દમે એ દુખ મુજ તનને;
આપ ઇશ મતિ શુદ્ધ, આ સમે દેશી જનને. ૨૬.

સુધારાવિષે ઈશ્વરપ્રાર્થના.

કાવ્યછંદ.

જય જય શ્રી અવિનાશ, આશ અમને છે ત્હારી;
ત્હારાવણ કો બાંહ્ય, ગ્રાહશે આજ હમારી. ૧.
અમે નિરાશ્રિત છિયે, છેક લાચાર અતીસેં;
તેપર શિદને બાપ, ભરાયો છેકજ રીસે. ૨.
જેપર પૂરણ મ્હેર, તેહપર કેમ કરીને;
ગજબ ગુજાર્યો આજ, અંતરે ક્રોધ ધરીને. ૩.
તે કારણ તો નથી, લેશ મુજથી સમજાતૂં;
ન્યારિ ત્હારિ કૃતિકેરૂં, નથી અનુમાન કરાતૂં ૪.
એવો શો અપરાધ, થયો અમથી પ્રભુ ત્હારો;
કે ઓચિંતાં આમ, પાડિયો દુખનો મારો. ૫.
દેશીજનની દશા, છેક માઠી ક્યમ કીધીં;
આ અવસર જગપાળ, કેમ સંભાળ ન લીધી. ૬.
ન્હેમ શત્રૂને હાથ, નાથ સોંપી ક્યમ દીધા;
હાલ હવે શા થશે, ઉગારી જવ નવ લીધા. ૭.
બડો શત્રૂ બળવાન, તેનિ આગળ ક્યમ ચાલે;
અરે! કોણ આ કાળ, આવિને તેને ખાળે. ૮.
રે! પ્રભુ કોની આશ, આવિ વેળાએ ધરિયે;
ત્યમ એ દુખની વાત, કોનિ આગળ જઇ કરિયે; ૯.
સતિએ સભામુઝાર, દીન વાણી જવ ભાખી;
તવ શ્રીજગદાધાર, તેંજ જયમ લજ્જા રાખી. ૧૦.

તેમ સજન નિજ દાસ, તેનિ રક્ષા તુજ હાથે ;
થવી ઘટેછે નાથ, જવૂં ક્યાં આજ અનાથે. ૧૧.
તેલકઢાથી જેમ, સુધન્વા બાળ ઉગાર્યો ;
જેથી જસ અદભૂત, જગતમાં જામ્યો વ્હારો. ૧૨.
દાસતણાં હિતકાજ, એમ સઘળે તું ધાયો ;
ભકતપાલ ભગવંત, જગતમાં તૂંજ ગણાયે. ૧૩.
ગ્રાહથકી ગજ જેમ, છોડ્યો દીનદયાળૂ ;
વ્હેમપાશથી તેમ, મુકત કર પરમ કૃપાળુ. ૧૪.
કૃપાદ્રષ્ટિ તવ હોય, તોજ ચિંતા નવ રેહે ;
દીનબંધુ જગનાથ, વિશ્વજન તુજને કેહે. ૧૫
પામે દુઃખ અપાર, દેશિજન જેથી ઝાઝૂં ;
તેથી અંતરજામિ, અધિક અંતર હૂ દાઝૂં. ૧૬
ઠામઠામ અજ્ઞાન, હિંદુઓમાં અતિ વાપૂં ;
વ્હેમ શત્રૂએ નીજ, થાણું આ કાળે થાપ્યૂં. ૧૭.
તેથી પ્રજા પિડાય, હાય મુખથી પોકારે ;
અરે! સુધારાવિના, આજ કુણ ધાયે વ્હારે. ૧૮
સોડ તાણિને સુતો, આજ કયાં જઈ સુધારો ;
ડરી શત્રૂથાં તેહ, જીવ લઈ નાઠા યારો. ૧૯
દળવાદળ દળસાથ, વ્હેમ શત્રૂ ચઢિ આવ્યો ;
થઈ સૈન્યમાં ફૂટ, તેવિ તે તો નવ ફાવ્યો. ૨૦
ઉલટ હામ નવ રહી, સૈન્યમાં તેથી ઝાઝો ;
કરી પરાક્રમ પ્હેલ, પછી સૂધારો લાજ્યો. ૨૧
જે જયાં તે ત્યાં થયૂં, જવૂ કયાં તેણે ભાઇ ;
તેનિ સૂઝ નવ લેશ, પડી તેને તો કાંઈ. ૨૨
જેહ સાથિયા થયા, તેજ ચાલ્યા સહુ છોડી ;
કરી વચનનો ભંગ, લાજ મરજાદા તોડી. ૨૩.

હવે તેહનૂં કેમ, જોર શત્રૂપર ફાવે ;
જ્હેમ દુષ્ટ નૃપસાથ, હવે શૂં જંગ મચાવે. ૨૪
દેશ સુધારો આજ, દૂર જઇને તે છેટો ;
અંતર થઇ ઉદાસ, આપડો પોતે બેઠો. ૨૫
દશા દેશની માંહિ, એથિ નિશ્ચે કરિ થાશે ;
કરયૂં કારવ્યૂં વ્યર્થ, પાણિમાંહી સહુ જાશે. ૨૬
પૂર જોરમાં જયાંહ, ગાજતો રાજ સુધારો ;
દીસેછે સહુ ઠામ, ગાજતો આજ કુધારો. ૨૭.
અરે ! દેશની દાઝ, કોણ વિરલો ઉર લાવે ?
વ્હેમખાનને દૂર, દેશમાંથકી નસાવે. ૨૮
કોણ સ્વાર્થને તજી, આજ પરમારથસારૂ ;
કમર બાંધશે મર્દ, છોડિ મારૂં ને તારૂં. ૨૯
કષ્ટ કાપવા કાજ, દેશિજનનાં કુણ ધાશે ;
કીયા માઇના પૂત, સાહ્ય તેને તે થાશે. ૩૦
સાચા વચની થઇ, ઊર અભિમાન તજીને ;
દયા દેશિનિ આણિ, મંડસે શસ્ત્રં સજીને. ૩૧
એક પંથની વાત, તેહ તો સરવે છોડી ;
કોણ નાખશે વીર, વ્હેમબંધન તે તોડી. ૩૨
સંકટ ખમિયા વિના, નહીં જશ મળશે કાંઇ ;
એજ સમજ નિરધાર, રાખજો અંતર ભાઇ. ૩૩
જુઓ થયા આચાર્ય, દેશમાંહી વિખ્યાતા ;
શંકર સમ વિદ્વાન, જ્ઞાનમારગના જ્ઞાતા. ૩૪
જૈન ધર્મ ખંડિને, જગતમાં ડંકો કીધો ;
ધન્ય માતની કૂખ, ભલો જસ જગમાં લીધો. ૩૫
ઘોર વીર એહવો, મળે કયાં પંડિત પૂરો ;
વ્હેમ શત્રૂનો કરે, પલકમાંહિં જે ચૂરો. ૩૬

અરે ! પ્રભૂ એહવો, પ્રાક્રમી અમને આપી ;
દેશીજનનાં દુઃખ, સ્હેજમાં નાખજ કાપી. ૩૭
એ છે અંતર આશ, દાસ અમને તુજ ભારી ;
ધરી અર્જપર કાન, નાખ તૂં દુઃખ નિવારી. ૩૮
આપ જ્ઞાનનૂ દાન, આજ અજ્ઞાની અમને ;
જેહ ઝટ્ટ દુર કરે, વ્હેમરૂપી કુડ તમને. ૩૯
અંતર પ્રેરક ઈશ, નામ ત્હારૂં છે સાચૂં ;
દીનદયાળ કૃપાળ, તેથિ તુજને હૂં જાચૂં. ૪૦.
સદવિદ્યા ને સંપ, આજ અમવિષે વધારી ;
ટાળ કુસંપ કુચાલ, જેહ દુખકારી ભારી. ૪૧
૭ ૬ ૮ ૧
દ્વિપ, દર્શન, વસુ, ચંદ્ર, સને જે સભા સ્થપાઈ ;
માસ માર્ચ તારીખ, એકત્રિશમી સુખદાઈ. ૪૨
જ્ઞાનેચ્છૂ અભિધાન, તેનિ વિનતી ઉર ધરજે ;
પરમારથ લહિ ઈશ, સૂખ શાંતિ તૂં કરજે. ૪૩. ૬
દેશી જન હિતકાજ, જન્મ એનો શુભકારી ;
થયો હાલ જગપાળ, અવસ્થા બાળ વિચારી. ૪૪
નિત રાખી સંભાળ, તેનું રક્ષણ કર રોજે ;
ઉલટ હામ પ્રેરિને, રાખજે નિત્યે મોજે. ૪૫
ત્હારા વણ આસરો, હમે નથિ કોનો ધરતા ;
બેડો સ્હેજે પાર, થાય સમરણ તુજ કરતાં. ૪૬
કોઈ ગણો અજ્ઞાન, કોઇ નાદાન વિચારો ;
પણ તું અંતરજામિ, સાક્ષિ છે એક અમારો. ૪૭
હવે વિનંતી એહ, અમારી છે જગરાયે ;
ઠામઠામ અજ્ઞાન, મટી સૂધારો થાયે. ૪૮
સભા તરફથી કરી, પ્રાર્થના શુભ આ ઠામે ;
વ્હેમ વિઘ્નના કોટ, ચૂર્ણ થાયે તુજ નામે. ૪૯

દાસ સચીતાતણા, વિનંતી ઉરમાં ધારી ;
જય જય જય જગપાળ, આપ સુખ કષ્ટ નિવારી. ૫૦

ચાણાખ્યના શ્લોકોનું ભાષાંતર.

દોહરા.

ધન, વિદ્યા, આયુષ્ય ને, કર્મ, મૃત્યુ એ પાંચ ;
વિધી ગર્ભમાં સર્વને, લખે લલાટે સાચ. ૧

દુષ્ટ નારને પોષતાં, દિધે મૂર્ખને જ્ઞાન ;
દુખિયાના સહવાસથી, દુખ પામે વિદ્વાન. ૨

આજિવિકા જ્યાંહાં નહીં, જહાં નહીં સત્કાર ;
મળે ન વિદ્યા, મિત્ર જ્યાં, ઠરવૂ નહિ તે ઠાર. ૩

વૈદ, નદી, શ્રોત્રી અને, વિપ્ર, ભૂપ, ધનવાન ;
જહાં નહીં ઠરતાં તહાં, થાયે દુઃખ નિદાન. ૪

જેમ વંન વાસિત કરે, વૃક્ષ સુકડનું એક ;
એમજ એક સુપુત્ર તે, દીપાવે કુળટેક. ૫

માન, ધંન, મધ્યમ ચહે, દ્રવ્ય અધમ જન ચ્હાય ;
ઉત્તમ જન મન માનવણું; જાણે દ્રવ્ય ન કાંય. ૬

જેમ દિવસ રજની નહી, દેખે જન જન્માંધ ;
તેમજ દોષાદોષ નહીં, દેખે જન કામાંધ. ૭

લક્ષ્મીથી મિત્રો મળે, ભ્રાત અનૂકૂલ થાય ;
લક્ષ્મીથી સંસારમાં, જન પંડીત ગણાય. ૮

દુષ્ટ ભારજા, મિત્ર સઠ, સામુ બોલતો દાસ ;
વળિ ફણિ જેને ઘેર તે, નિશ્ચે પામે નાશ. ૯

પ્રિય ભાષણના યોગથી, સર્વ જનો ખુશ થાય;
માટે તેવૂં બોલતાં, કૃપણ ન થાવૂં કાંય. ૧૦

નહિં ઊંચે ચઢિ બેસવે, પણ જન ગુણે સુહાય;
કાગ શિખ્ખર ઊપર ચઢે, કેમ ગરૂડ ગણાય. ૧૧

સંપત્તી મોઠી છતે, ગુણ સરખી ન પુજાય;
નિષ્કલંક બિજનો શશી, પૂર્ણથિ અધિક મનાય-૧૨

કટૂ વૃક્ષ સંસારને, અમૃત ફલ છે બેજ;
એક સુભાષણ ને બિજૂં, સજ્જનસંગત એજ. ૧૩

પ્રિયા, સ્નેહિ, વિત, રાજ એ, ગયાં મળે કો વાર;
પણ તન ગયલું અમૂલ તે, મળે નહીં કો ઠાર. ૧૪

માનભંગથી દિનદિને, થાયે દુઃખ અધીક;
માટે જુજ દુખ ભોગવી, મરવૂં એ છે ઠીક. ૧૫

હણતાંને હણતાં નહીં, મનમાં ડરવૂં કાંય;
દુષ્ટપ્રતી નિર્દય થવૂં, એજ ખરો છે ન્યાય. ૧૬

સર્પ, મૂર્ખ, અગ્ની, ઉદક, ત્રિયા અને ભૂપાલ;
એ છ પ્રમાદે સેવતાં, પ્રાણ હરે તત્કાલ- ૧૭

દુષ્ટ કુળે જન્મ્યાં છતાં, જો હોયે વિદ્વાન;
દેવ સરીખા તેહને, આપે અદકૂં માન. ૧૮

જે બહુ પુત્રોથી સદા, થાયે શોચ અપાર;
તેથી રૂડો એક જે, કુળરક્ષણ કરનાર. ૧૯

એક સુકૂં સળગી તરૂ, બાળે લીલૂં વંન ;
તેમ કપુત કુળ નીપજી, બાળે સહુનાં મંન. ૨૦

સ્ત્રી, સાધૂસંગત અને, બાળક એ ત્રણ સાર ;
ભવતાપે બળનારને, વિશ્રાંતી દેનાર. ૨૧

રાજપત્નિ ગુરૂપત્નિ ને, મિત્રપત્નિ ત્રણ એહ ;
પત્નિમાત વળિ જાણવી, નિજ માતાસમ તેહ. ૨૨

કામસમો વ્યાધી નહીં, ક્રોધસમૂં નહિ દુઃખ ;
મોહસમો શત્રૂ નહીં, જ્ઞાનસમૂં નહિ સૂખ. ૨૩

કો દી કોપી આપણા, કરે ગુહ્ય પરકાશ ;
માટે મિત્ર ઉપેર પણ, ધરવો નહિ વિશ્વાસ. ૨૪

માટી, પથ્થર, કાષ્ટમાં, નથી દેવનો વાસ ;
માટે ભાવે સમરવો, આદ પ્રભૂ અવિનાશ. ૨૫

જોબન મૂર્ખપણાં પછે, દુખદાયક ગણાય ;
એ બેથી દુર્ઘટ અધિક, પરગૃહવાસ મનાય. ૨૬

દોષરહિત કુળ કોનું ? ને, તન કોનૂં ન પિડીત ?
કોને સંકટ નથિ પડ્યૂં ? કોને સુખ છે નીત ? ૨૭

સંતોષામૃતપાનથી, જે શાંતી સુખ થાય ;
તે ધન લોભિ એકઠૂં, કરે નહીં લેવાય. ૨૮

સ્ત્રી, ભોજન, ધનના ભુખ્યા, થવૂં ન વારંવાર ;
દાન, અધ્યયન, તપવિષે, તૃપ્ત થવૂં ન લગાર. ૨૯

સુસ્વભાવથી કુળ દિપે, ગુણથી દીપે રૂપ ;
વિદ્યા સિદ્ધિથી દિપે, ભોગથિ લક્ષ્મિ અનૂપ. ૩૦

વિદ્યારૂપી રત્નવણ, જે છે પામર જંત ;
ધની છતે તે સર્વથી, ગણવો પામર મંત. ૩૧

રંકતણા રાજા કરે, કરે રાયના રંક ;
નિર્ધન ધનવંતાં કરે, ધનિ નિર્ધન નિઃશંક. ૩૨

આપસમાણું બળ નહીં, મેઘસમું જળ નાંહિ ;
નેત્રસરીખું તેજ નહિ, ધાન્ય સમું નહિં કાંઈ. ૩૩

પરયશરૂપી અગ્નિથી, બળ્યા બળ્યા નિચ થાય ;
ઇચ્છે તે યશ પામવા, ન મળે નિત નિંદાય. ૩૪

ભય પેદા થાતાં સુધી, ધરવી બિક મનમાંય ;
પ્રાપ્ત થયે તે યુકિતથી, કરવો શુભ ઊપાય. ૩૫

મેળવવાં ધન ધાન્ય તો, કરવો વિદ્યાભ્યાસ ;
લાજ તજે વ્હેવારમાં, પામે જન સુખ ખાસ. ૩૬

સુખઇચ્છા કરનારથી, વિદ્યાભ્યાસ ન થાય ;
વિદ્યાધન ઈચ્છનારથી, સુખ નાંહીં લેવાય. ૩૭

વનનાં સિંહતણો લીધો. શિયાળવાંએ પ્રાણ ;
માટે બુદ્ધિવાન છે, ખરેખરો બળવાન. ૩૮

જેનૂં ધન પરહાથ ને, વિદ્યા પુસ્તકમાંહિ ;
તે ધન, વિદ્યા તેહને, કામ ન લાગે કાંહિ. ૩૯

ઇંદ્રવાણિનાં ફળ નહીં, જેમ તજે કડવાસ ;
તેમજ ખળ ખળપણુતણો, કરે ન કો દી નાશ. ૪૦

સુસ્વભાવથી સાધુ ને, દેવ, પિતા ખુશ થાય ;
વળિ પંડિત સદ્વાકયથી, અંતરમાં હરખાય. ૪૧

ટીપૂં ટીપૂં કુંભમાં, ટપકે તેહ ભરાય ;
એમજ વિદ્યા, ધર્મનો, ક્રમે વધારો થાય. ૪૨

ધીરજ, પ્રિયભાષણુ અને, દાનશકિત, રસજ્ઞાન ;
મરકે મચકે એ ગુણો, નાવે નિશ્ચે માન. ૪૩

સર્પ ડંસ દે જો કદી, ક્રોધે કરી ચિડાય ;
તોયપણુ દુર્જન હિણો, છેદે મર્મ સદાય. ૪૪

જેમ મેઘબુંદોતણો, તરણાં કરે સમાસ ;
એમજ બહુ સંપે મળે, કરે શત્રુનો નાશ. ૪૫

બ્રાહ્મણ ભોજનથી રિઝે, મેઘગર્જને મોર ;
સાધૂ પરસુખથી રિઝે, ખળ પરદુખે નઠોર. ૪૬

લુબ્ધતણો યાચક રિપૂ, જારિણિરિપુ ભરથાર ;
ચોરતણો રિપુ ચંદ્રમા, મૂર્ખતણો હુંશિયાર. ૪૭

જેમ સર્પને પય દિધે, વાધે અદકૂં ઝેર ;
તેમજ શિક્ષા મૂર્ખને, દિધે વધારે વેર. ૪૮

જે જન કો દી ના કરે, કંઈ ધર્મ કે દાન ;
તે જન બધે ગણાય છે, જિવતે મુવા સમાન. ૪૯

જેને જેહ વિષયતણી, ઇચ્છા લેશ ન થાય;
તેને મન તે વિષય તો, વીખ સમાન ગણાય. ૫૦

મિત્રમર્ણવિલાપ.

દોહરા.

પ્યારા મિત્ર મને તજી, કેમ ગયો તૂં આજ;
હવે રેહશે ક્યમ કરી, દુનિયામાં મુજ લાજ. ૧
મોતતણા ભાલાથકી, થયો સ્હેજ ઘાએલ.
હતો દૂર તૂં તેથકી, જાણ્યૂં નહિં મેં જ્હેલ. ૨
સમાચાર પાછળ થકી, મળે થયો હૂં જાણ;
મર્ણસમે નવ મૂખડૂં, જોયૂં ઓ પ્રિયપ્રાણ. ૩
આશરહિત પ્રીતી હતી, પણ નવ નિભી લગાર;
કરમકૂટનૂં કર્મ તે, નડયું આવી આ વાર. ૪
ક્યહાં જાઉ કોને કહૂં, અંતર દુખની વાત;
દૂજો કોણ મળે મને, વ્હારાવણું ઓ ભ્રાત. ૫
તુજવણ આ અવસર છઉં, ખરે આંધળોભીત;
કોપણ કામવિષે નથી, ઠરતૂં મ્હારૂં ચિત્ત. ૬
માત તાતનો તો હતો, અસહ્યથકીજ વિયોગ;
તેમાં વળિ વ્હારો થયો, ખરા કર્મના ભોગ. ૭
જે જે કાળજ માહરે, હતા સાલતા ઘાય;
તે તે સર્વ રૂઝાડતો, યોગ્ય આપિ શિક્ષાય. ૮
અંતરનો પડદો હવે, ખોલૂં કોનીપાસ.
ગુણસાગર સ્નેહી વિના, છઉં થયો નીરાશ. ૯,

ભૃગુસ્થાન રળિયામણું, જ્યાં ભૃગુરૂષિનો વાસ;
દેવસ્થળ અતિ દીપતાં, વસે જહાં અવિનાશ. ૧૦
ક્ષેત્ર મનોહર જેહમાં, સંત સાધુનો વાસ;
વસતાં પામે પલકમાં, કોટિ કર્મ જ્યાં નાશ. ૧૧
જ્યાં પાવનિ નદિ નર્મદા, નિર્મળ વ્હેછે નીર;
મળતા આપણ એકઠા, તેને દક્ષિણ તીર. ૧૨
કરતા વાત વિનોદની, એક ચિત્તથી યાર ;
તે મજ સુખડૂં વહિગયૂં, દેખવું નથિ નિરધાર. ૧૩
તવ મુખશશિવણ માહરૂં, ચિત ચકોર આ વાર ;
પ્રાણ ! શાથિ સુખ પામશે ? ક્યાંહાં ? કિયે પ્રકાર ! ૧
શ્લોક, કવિત, પદ આદિનો, છટાયકી વદનાર ;
તુજસમ મુજને ક્યાં મળે, મનરંજન કરનાર. ૧૫
સ્વાતિબુંદસમ વચન તુજ, તે કયમ વિસર્યાં જાય ;
ચિત ચાતકને તેહવણ, આજ તૃપ્તિ કયમ થાય. ૧૬
શાંતિરૂપ જે પક્ષિણી, મનપર કરતી છાંય ;
તેહ ઉડી ગઈ રે હવે, ધીરજ કેમ ધરાય. ૧૭
ફણિ વણમણિ સમ માહરા, આજ થયા છે હાલ ;
અથવા પંખી પંખવણ, જેમ દિસે કંગાલ. ૧૮
હૃદયકમળ બીડાઇ ગયૂં, તુજ મુખરવિવણ યાર ;
શોચરૂપ અલિ કેદિ નહિં, હવે નિકળશે બ્હાર. ૧૯
જ્યાં હોયે ત્યાં તાહરો, થજો સ્વરગમાં વાસ ;
એ આશિશ મુજ ઉરતણી, પૂર્ણ કરો અવિનાશ. ૨૦

ધનવંત પ્રશંસા.

ચોપાઈ.

દુનિયામાં જે જન ધનવાન,
તેજ ખરેખર પામે માન;
અવર જંન તે તર્ણ સમાન,
એહ વાત નિશ્ચે મન માન. ૧.
તેજ ભણેલો પંડિત પૂર,
તેજ વળી સંગ્રામે શૂર;
તે તે તેજ કહે સહુ કોય,
મુખડૂં નિરખી અદકા મ્હોય. ૨.
જેહ ઠામ ધનવંતો જાય,
તેહ ઠામ પગલાં પૂજાય;
ઉઠી તેડવા સામા ધાય,
માન સહિત તેડે ઘરમાંય. ૩.
ભલે પધાર્યા ભાઈ તમો,
થયા કૃતારથ આજે અમો;
પાવન ઘર કીધૂં અમતણૂં,
દર્શનથી મન હરખ્યૂં ઘણૂં. ૪.
“પુત્ર સપૂત ગણે મન માત,
બ્હેન કહે સુંદર મુજ ભ્રાત;
મુજ કુળદીપક બોલે તાત,
જેથઃ જગમાં વાધી ખ્યાત”. ૫.
જેને કોથળિકેરૂં જોર,
દુનિયામાંહીં ચલવે દોર;

ભાઈ ભાઈ સરવે જન કરે,
જાણે તેથી સ્વારથ સરે. ૬.
જેને ધનીતણો આસરો,
સકળ ઠામ ઘૂમે તે ખરો;
અવર જનો તેને કરગરે,
અજબ ખેલ દુનિયાનો ખરે. ૭.
ધની નિરર્થક બોલે બોલ,
મનાય તે કંચનને તોલ;
વચન ખોટું જો કદિ ઓચરે,
પુષ્ટિ આપિ હાજી સહુ કરે. ૮.
મોટાસાથ ન ભરિયે બાથ,
એમ કહી ખંખેરી હાથ;
સાહ્ય રંકને કો નવ કરે,
પાછળ પક્ષ ધનીનો ધરે. ૯.
રંક ડહાપણ કરવા જાય,
ગાંડાંમાં તે સ્હેજ ગણાય;
ધની કદી મ્હા મૂરખ હોય,
તોય સુજ્ઞ સમજે સહુ કોય. ૧૦
નાચ રંગની બેઠક થાય,
તેમાં ધનવંતા જન જાય;
ઉઠી સભા સહુ ઊભી થાય,
માનતણા શિર ઢગ ઢલવાય. ૧૧.
પુત્ર ધનીના પરણે ર્હેલ,
કન્યા મળતાં તેને સ્હેલ;
રંકતણા કૂંવારા ફરે,
જગ આખી નિંદા ઓચરે. ૧૨.

ખોટાં મુક્તાફળની માળ,
ધનીતણાં જો પ્હેરે બાળ ;
ખરાંતણી તે સ્હેજ મનાય,
એવો છે દુનિયાનો ન્યાય. ૧૩.
ઉપડે બોલ નહીં જેટલે,
હાજર થાય સહૂ તેટલે ;
એક કામ પાછળ સો ધાય,
એવો બોલતણો મહિમાય. ૧૪.
એવાં માન ધનીનાં કહ્યાં,
દુનિયા દર્પણમાંથી લહ્યાં;
તેમ કર્યું વર્ણન આ ઠાર,
સવિતો સઘળે શોધે સાર. ૧૫.

મનબોધષોડશી.

દોહરા.

રે ! મન સંશય સહુ તજી, નિત ભજ શ્રીભગવાન;
ભવબંધનથી છોડવા, સમરથ નથિ કો આન. ૧
રે ! મન ચંચલતા તજી, સંતસમાગમ રોજ;
કરજે ડરિ હરિથી સદા, પડશે મોટી મોજ. ૨
રે ! મન પંખી જો ફસ્યું, ભૂલી માયાજાળ;
તો તેમાંથી છૂટકો, કહે મ્હારો કો કાળ? ૩
રે ! મન મૃગ માયાતણાં, વ્યર્થ ઝાંઝવાં જોઈ ;
દોડેછે શિદ તેભણી, આખર રેશે રોઈ. ૪.

રે ! મન ભવ કાંટાતણી, ઝાડી ખચિત વિચાર;
વિના વિચારે જો પડ્યું, થશે ખરાબી યાર. ૫
રે ! મન ઠામ કુઠામનો, કીધાવિના વિચાર;
ભટકેછે ભ્રમમાં સદા, શિદને હીણુ ગમાર. ૬
રે ! મન હરિના રંગથી, જો તું નવ રંગાય;
અખિલાનંદતણો તને, કયમ કરિ અનુભવ થાય. ૭
રે ! મન તુજને જે સમે, મળે જેહવો સંગ;
પકડી લે ઝટ લેઈને, તરત તેહવો રંગ. ૮
રે ! મન આ શા તાહરા, ઘડી ઘડીના ઢંગ ;
પળમાં કંઈ પળમાં બિજા, એમ જૂજવા રંગ. ૯
રે ! મન નીતી તૂજને, ભાવે નહીં લગાર;
પરિણામે ફળ માઠું છે, એજ સમજ નિરધાર. ૧૦
રે ! મન ગતિ ત્હારીતણો, લાધે મને ન પાર;
ચૌદ લોકમાંહી ફરે, થાકે નહીં લગાર. ૧૧
રે ! મન પાંગળું તૂં છતે, લાગે મને નવાઈ;
પવનથકી પણ વેગની, મેળવિ કહાં અધિકાઈ. ૧૨
રે ! મન સદ્ગુરૂ વચ્નરૂપ, તીરથકી વીંધાય ;
સત મારગ છોડી કરી, આડે પંથ ન જાય. ૧૩
રે ! મન તેથી સમજજે, તૂં ત્હારૂં કલ્યાણ ;
ખોટૂં કહેતો હોઉં તો, મુને રામની આણ. ૧૪
રે ! મન શિક્ષા તૂજને, લાગે કડવી જોય ;
પાછલથી સુખ જે મળે, તેની સીમ ન તોય. ૧૫
રે ! મન થિર ઠામે ઠરી, લે સદ્ગુરૂનો બોધ;
ભક્તિ ભાવ દ્રઢ તૂં ધરી, સત સુખ અહિં વહિં શોધ. ૧૬

ધેનુકવધ.

પ્રબંધ

મથુરાપુરિના, ભૂપતિ કંસે, ખબર જાણિ કે, નંદકુમારે,
મ્હારી ભગિની, મારિ પૂતના, વળી અઘાસુર, અને બધાસુર,
જબરજસ્ત, રાક્ષસ જે મોટા, મૂજતરફના, તે સરવેને,
તેણે માર્‌યા, તેથી અતિશય, ખિન્ન હૃદયમાં, થઈકરીને,
વદયો સભામાં, કોણ આજ છે, મૂજ તરફનો, વીર મર્દ જે,
જઈકરીને, નંદકુંવરનો, પ્રાણ લેઇને, પાછો આવે,
એવાં વચનો, રાય મૂખનાં, સુણી કરીને, અતિ બળવંતો
ધેનુક નામે, રાક્ષસ બોલ્યો, સુણો રાયજી, તમ આજ્ઞાથી,
જઈ કરીને, નંદકુંવરને, સહજ મારિને, પાછો આવું,
એમ કહીને, નીજ મૂછપર, તાવ દેઈને, ખુબ ઝડપથી,
તાલ વૃક્ષનાં, વનમાં પોતે, જે ઠેકાણે, રામ કૃષ્ણ સહુ,
ગ્વાળ બાળ ને, ગાય લેઇને, ફળને કારણ, આવ્યા હૂતા
ત્યહાં દોડતો, જાણે હોયે, મેઘગર્જના, એ પરકારે,
કાન ફોડતો, નાદ કરંતો, આવી ઊભો, ગ્વાળબાળની,
સમીપ પોતે, જેઓ તેને, જોતાં વારજ, પ્રાણ લેઈને,
ત્યાંથી નાઠા, વળી અસુર તે, ચાર વાંસને, જઇ અંતરે,
ત્યાંથી પાછો, કુદતો કુદતો, મુખે ભૂંકતો, આવી કૃષ્ણની,
સામે ઊભો, ચીસ પાડતો, જેથી આખૂં, વૃક્ષ વંન તે,
ગાજી ઊઠયૂં, તેના મુખનો, નાદ ભયંકર, સુણી કરીને,
રામ ડરીને, દસ ડગલાં જઇ, દૂરજ ઊભા, પછે કૃષ્ણપર,
ક્રોધદ્રષ્ટિએ, જોઇ કરીને, અસુરે ઉરમાં, એમ ધાર્‌યું કે,
કંસ ભુપાળે, મને મોકલ્યો, આ બાળકને, મારિ નાખવા,
એનાસરખૂં, સ્હેલ કામ તે, શીઘ્ર કરીને, એને ઝાલી,
મારિ ડાઢમાં, કંસરાયની, જઇ સભામાં, માન પામું ખુબ,

એમ વિચારી, આસપાસ ઘુમ, પ્રદક્ષણા કરિ, પાગ પાછલા,
અસુર ઊંચલી, પાટુ મારવા, જાય જેટલે, ગેડિ તેટલે,
ફેરવિ જોરે, પગમાં મારી, પછી પ્રભૂએ, તેથી પાછો,
દૂર જઈને, જોર ભેર ઘુમ, અસુર દોડતો, વક્ર દ્રષ્ટિએ,
ધસી કૃષ્ણપર, પાટુ મારવા, પગો ઊંચલ્યા, તેવામાં બે,
ઝડપ કરીને, પગો પાછલા, સાહિ કરીને, ચક્કર ભમ્મર,
શિરપછવાડે, ફેરવિ કરિને, જેમ પોતિયૂં, ઉજળૂ કરવા,
પથ્થર ઊપર, ઝીકે તેમજ, તાલ વૃક્ષનાં, થડની સાથે,
પટક્યો તેથી, પ્રાણ પાપિના, રમી ગયા ત્યાં, અને વૃક્ષનાં
ફળોતણી થઈ, વૃષ્ટિ પૃથ્વિપર, તેને આવી, ગ્વાળબાળકે,
વિણી લઈને, કર્યાં એકઠાં, મોરલીકેરા, નાદ કરંતા,
રમતા રમતા, હરિચરિત્રનાં, વખાણ કરતા, વૃંદાવનમાં,
આવી પોંતા; એવા એવા, અસુર દુષ્ટ જે, પુષ્ટ શરીરના
ભ્રૃષ્ટ બુદ્ધિના, તે સરવેને, સંહારીકરિ, ભક્તજંનની,
ભીડ ભાંજવા, નરકાંતક, નરહરી પ્રગટિયા, તેની લીલા,
અગાધ અવિચળ, અંતર જાણી, સુખે વખાણી,
આ પરસંગે, સાચે ભાવે, સહુજન સુખથી ગાઓ, ગાઆ,
 ઓ. ૧.

ધર્મઠગો તથા તેમના સેવકોને.

સૂચના.

સખી.

ધર્મઠગો નિજ સત્ય ધર્મનો,
મર્મ લેશ પણ નવ જાણેજી;
ફૂફ્ડ અફ્ડ બની અંતરે,
અહંકાર અદકો આણેજી ૧.

ભાતભાતની મનમાનતી,
મોજ મગન રહિને માણેજી;
ઝંપલાવિને પડે ઝટ્ટ દઈ,
વિકટ વિષયકેરી ખાણેજી—૨
નાજુક નારીભણી કસાઈ,
નેનતીર તાકી તાણેજી;
ચીત્ત હરણ પરકિયાતણું તે,
એમ કરી દે એ ટાણેજી—૩

ધોસો

કરે ચિત હરણ એમ પાપી,
સુબુદ્ધી ચરણતળે ચાંપી;
નફ્ટ થઈ શર્મબંધ કાપી,
રહે પરનારીપર ટાંપી;
ગુરૂ થઈ જ્ઞાનબોધ નાપે,
ખળો નિજ ધાર્યું કામ માપેજી;
શઠ ગુરૂ સહુ. ૪

લાવણી.

કેમ ફાંકડા બની ફુલોછો ધર્મડગો મનમાં,
ગઈ આબરૂ છેક તમારી જુઓ સરવ જનમાં. કેમ. ટેક
પ્રથમ મોજમાં ગર્ક થઈને ખાનપાન કીધાં,
રસઇંદ્રીને તમે ખરાં મનગમતાં સુખ દીધાં;
ભોળી ભાવિક કામનિઓનાં કાળજડાં વીંધ્યાં,
લાગ ધારિને પછે તેમનાં અધરામૃત પીધાં;

ધર્મજ્ઞાનનાં વચંન કોને કદી નહીં ચીંધ્યાં,
કપટ કર્મથી પરજરજોર હરણ કરી લીધાં ;
જોબનવસ્થાતણું રાજ નહિં સદા ટકે તનમાં. કેમ. ૧

પ્રપંચભેદે તમે ડોઝરૂ પોતાનૂં ભરવા,
ઈશ્વિરનો અધિકાર લઈને અડયા ઢોંગ કરવા ;
નીજ પંથની વડાઈકેરી જાળો પાથરવા,
શું મંડયા છો. નિલલોહિતની નિંદા ઓચ્ચરવા ;
રહી ટેકમાં દામ પારકા યુકતીથી હરવા,
સ્વાદથકી ભરપૂર પ્રસાદી મંડ્યા વાપરવા ;
અનંત સુખનૂં દાન દિયે એ ગૂણ નથી ધનમાં. કેમ. ૨

મંદિર કોતરમહીં ભરાઈ ભાન વિસારોછો,
સેવક જનનાં તન મન ધનને લુંટવા ધારોછો ;
દુષ્ટ બુદ્ધિનાં કૃત્ય કરીને નિજ ચિત ઠારોછો,
શર્ણ થતાને ગુપ્ત માર પણ જબ્બર મારોછો ;
તમે તમારા મનથી મોટા એમ વિચારોછો,
પણ કાળતણો તો પલક એકનો હલકો ચારોછો ;
સદાકાળની સ્હોડ તાણિને સુશો હુતાશનમાં. કેમ કાંક. ૩

સદાચરણનો સંગ કરો તો તમે ખરા મોટા,
દુરાચરણથી ભૃષ્ટ બનો તો સર્વથકી છોટા ;
વિષયબાગનાં પુષ્પતણા મા સુંઘો તમે ગોટા,
લપટ ઘેનમાં થઈ બનો ના હાડતણા ખોટા;
અહીં પડેછે પુંઠે તમારી તડતડ તાલોટા,
તહીં સડ:સડ સિરપર પડશે જમકેરા સોટા;
યાદ રાખજો મર્ણમારનું ભય છે ભવવનમાં. કેમ કાં. ૪

ગરબી

વાતલડી, સુણજો સજન એક મારી,
જેથી સૂખ પામો અહીં તહીં ભારી. વાતલડી. ટેક
તમે સહૂ ધૂર્ત્ત ગુરૂને તજજો,
એથી મોક્ષસૂખ મળે રજ નજ જો,
પ્રભૂ નીરાકાર એવાને ભજજો. વાતલડી. ૧
જેવો બગ બેશી કિનારે તાકે,
આવે મીન હાથ કે મુખમાં નાખે,
એવા ધર્મઠગને રાખો નીત ધાકે. વાતલડી. ૨
કશો ધર્મબોધ કરે નવ લેશ,
કહાડે દામકાજ નવાનવા વેશ,
એવા લોભીઓને હાંકો મારી ઠેશ. વાતલડી. ૩
બિજાને બૂડતો કેમ બચાવે,
કામીને સ્વાદ રતીનો ભાવે,
ગુરૂ એવા શિક્ષાથી કેમ છોડાવે. વાતલડી. ૪
તજો એવા ધર્મઠગોનો સંગ,
સુણી હીતશિક્ષા ધરીને ઉમંગ,
એથી પૂર જામશે અંગમાં રંગ. વાતલડી. ૫

પદ.

સતની રાહ છેક છોડી,
ભમોછો ભુલમાં કાં દોડી. સતની. ટેક.
કાનફોડતો નાદ કરંતો,
ખર જયમ આગળ દોડે;
તેમ તમે મોટેથી જે જે,

એમ લવોછો કોડે. સતની. ૧
સ્વારથિયાનો વાંક નથી કંઈ,
વાંક તમારો મોટા;
જાણિ બૂઝિને પડે ખાડમાં,
ખમશો આખર તોટા. સતની. ૨
તમે તમારા હિતની વાતો,
નહીં કદાપી માનો;
મમતમેરુપર ચઢી પડો તો,
વાંક બિજાનો શાનો? સતની. ૩
છતી દેખતી આંખ મિચી જો,
કદી કુવાટે જાશો;
અંધાપેઠે આડ ભુલીને,
આમતેમ અથડાશો. સતની. ૪

કવિત.

ચોર, વ્યભિચારી, કૂડ કપટના કરનાર,
એવા ગુરૂજનસંગરંગમાં ન ભીજિયે;
દૂરથકી દેખિ રખે છાયાનો પરસ થાય,
એમ ભેર આણિ અતિ અંતરમાં બીજિયે;
જો ન દરશન આપણને સપનમાં થાય,
તો તો પૂર્વજન્મતણું પુન્ય માની લીજિયે;
ગુરૂવણ જ્ઞાન નહિં એમ લોક કહેછે પણ,
જ્ઞાનવણ ગુરૂ શાના તે વિચાર કીજિયે. ૧

હિતશિક્ષા.

મત્તગયંદછંદ

જે જન શુદ્ધ વિચારતણો નહિં,
સાર કદી ઉરમાહિં વિચારે;
તે જન વ્યર્થ સહે તન કષ્ટ,
થઇ મતિભ્રૃષ્ટ પિડાઇ પુકારે;
પાસ છતે દિપ આંખ મિંચી,
અથડાય જનો મુરખાઇથિ જયારે;
કોણ સુમાર્ગભણી દિલ દાઝ,
ધરી પછિ જાય લઈ જન ત્યારે. ૧

ગરબી

હીતશિક્ષામૃત પીજિયે,
હાંરે બિજૂં સર્વ જાણિ વીખ ફેંકી દીજિયે;
હોજીરે હીત. ટેક
હાંરે સહુ સજ્જનો શિખોનિ સાર શોધવા,
હાંરે પામી જ્ઞાનદાન સાનથી ગુણી થવા;
હોજીરે હીત. ૧
હાંરે સુણી સત્ય બોધ ક્રોધ નવ કીજિયે,
હાંરે ક્ષાર નીરમાંથિ ક્ષીર ચુસી લીજીયે;
હોજીરે હીત. ૨
હાંરે અનીતીતણા ન ગ્રંથ કો દિ વાંચિયે,
હાંરે હૃદેપાત્રમાં સુનીતિનીર સાંચિયે;
હાજીરે હીત. ૩

હાંરે ઉભય લોકસૂખ એથકીજ પામશો,
હાંરે ભવી વેદના સહૂ તે વળી વામશો;
હોજીરે હીત. ૪

હાંરે સત્રીતાતણી વિનંતિ ઊર આણવી,
હાંરે દુજી હીતકારિ એવિ નવ જાણવી;
હોજીરે હીત. ૫

સ્ત્રિઓના સુધરવાથી સુધારો.

(ગરબી)

સ્ત્રિઓ સૂધરે સુધારો સર્વ જાણવોરે લોલ,
સદા સત્ય સાર એજ ઊર આણવોરે લોલ. ૧
સાચ્ચ સૂખ આ સંસારતણું જેટલૂંરે લોલ,
થાય પ્રાપ્ત માત્ર સ્ત્રીથકીજ તેટલૂંરે લોલ. ૨
કદી હોય કોક ઘેર સ્ત્રી કુલક્ષણીરે લોલ,
પતી નીજને દમે તે નિત્ય જક્ષણીરે લોલ. ૩
કરી કલેશ એ કુભારજા નિતે લડેરે લોલ,
દમી સ્વામિને હરેક કામમાં નડેરે લોલ. ૪
હોય જેમ ઝાંસારૂપ ચોંટો થાપડોરે લોલ,
બળ્યો તેમ તે રહે સદાય બાપડોરે લોલ. ૫
કોઈ વાતનો ઉકેલ સૂઝ ના પડેરે લોલ,
હાય દૈવ એમ મંનમાં કહી રડેરે લોલ. ૬
નાર એવિને મળે જો કંથ એહવોરે લોલ,
પડે તાલ સર્વકોને જોવા જેહવોરે લોલ. ૭

તજી શર્મ કર્મ એવું નાર જે કરેરે લોલ,
લોક ફીટકાર તેનિપુંઠે ઓચરેરે લોલ. ૮
ભણી નાર ભેદ જાણે ભલી વાતનોરે લોલ,
તજે છેક તે કુછંદ એવિ જાતનોરે લોલ. ૯
ભુંડા વ્હેમ પ્રેમ આણિ સર્વ વ્હેરશેરે લોલ,
શિખી સદગુણોતણા પુશાક પ્હેરશેરે લોલ. ૧૦
એવી ચાલ માતકેરિ છોરૂ શીખશેરે લોલ,
થયે મ્હોટ સુસ્વભાવનાં ભલાં થશેરે લોલ. ૧૧
થાય ફાયદા અધીક જેહ એથકીરે લોલ,
સવીતા કહે અમુલ્ય તેહ તો નકીરે લોલ. ૧૨

ભણવાજતી છોકરીને દિધેલી

શિખામણ.

(ગરબી)

પ્રાતસમે ઊઠી એની પ્રીતથી,
પાઠ વાંચિયે પોતાનો ખુબ નીતજો;
ફોકટ ના પળ પણ એક ગુમાવિયે,
એવી રૂડી સદા રાખિયે રીતજો. પ્રાતસમે. ૧
આળસને અંગથકી દુર કાઢિયે,
અને ઉદ્યમે રહિયે આઠે જામજો;
કે જેથી કાટ ચઢે તનને નહીં,
સરે આપણા મનનૂં ધાર્યું કામજો. પ્રાતસમે. ૨

ભરમાઈ ભુલમાં તો ભમિયે નહીં,
જિવતર અડધૂં નિદ્રામાં વહિજાયજો;
તેમાટે ચિતમાં ચેતી ચાલવું,
તેથી આખર પસ્તાવો નવ થાયજો. પ્રાતસમે. ૩
જે હોયે વ્હાલાં બેની આપણાં,
તેજ ખરેખર કડવૂં ઓસડ પાયજો;
પ્હેલાં તો પીતાં કંટાળો ચઢે,
પણ તેમાંથી અન્તે હિત પરખાયજો. પ્રાતસમે. ૪

દુષ્ટ ભરતારની સ્ત્રીનો વિલાપ.

(શિખરિણી)

કયાં પાપે મૂને, અતિશય ભુંડો આ વર મળ્યો,
દિને રાત્રે દે એ, દુખ વજર વેણે કહિ ઢળ્યો;
વિના વાંકે આડૂં, લઇકરિ લડાઈ નિત કરે,
વિના માતા પિતા, કહું કુણ બિજાને પિડ અરે! ૧
ધુની દુઃખોની જો, ચિત રહી ધમાઈ સળગતી,
પ્રભૂ મારી થાશે, ગરિબ અબલાની ભુંડિગતી;
વિચારી એવૂં ને, રહું મન મુઝાઈ બહુ ખરે,
વિના માતા પીતા, કહું કુણ બિજાને પિડ અરે! ૨
કદી પર્ણાવી જો, પિપળ વડ શોધી દિધિ હતે,
હું તો નિત્યે તેથી, ખચિત દિલ ખૂશી બહુ થતે;
લખ્યો મારે જે આ, પરમ હિણ પાપી કરમરે,
વિના માતા પીતા, કહું કુણ બિજાને પિડ અરે! ૩
દિઠૂં છે મેં નાંહીં, સરસ સુખ મારી નજરથી,

ન બોલૂં કોસાથિ, હળિ મળિ હિણાનાજ ડરથી;
મુને થાયે એવૂં ,મરૂં હું શિર કાપી કરિ છરે,
વિના માતા પીતા, કહું કુણ બિજાને પિડ અરે ! ૪
સુવર્ણાલંકારો, સજિ કરિ ન બેઠી હું સુખમાં,
કસાઇને પર્ણી, ડુબિ ગઉ ખરેખાત દુખમાં;
સદા શોચે મારી, નયનથકિ આંસૂ બહુ ઝરે,
વિના માતા પીતા, કહું કુણ બિજાને પિડ અરે ! ૫
દયાળૂ હે દેવા, અરજ મુજ ચિત્તે તું ધરજે,
ખરે વ્હેલી છૂટી, જલદિ હિણનાથી તું કરજે;
હૂંહ્યો મારેમાટે, સરસ તજિ આ સહુ વરરે,
વિના માતા પીતા, કહું કુણ બિજાને પિડ અરે ! ૬

ઈશ્વરભક્તિવિષે.

દોહરો.

શિવસુતવાહનઅરિઅરી, તપ્રતિસુતસુત જેહ ;
તપ્રતિજનનિપદકમલ,મમ મન મધુકર રેહ. ૧.

પરમ જ્ઞાની જ્ઞાનેશ્વરનો* વિચાર.

દોહરા.

"ભેખ ધરી સંન્યાશિનો, ફરતા દિસે ઘણાય ;
પણ વિરાગતૂં અંગ તે, આણ્યૂં નાજ અણાય. ૧

---

* એ નામનો મરાઠી ભાષાનો સર્વોપરિ વેદાંતી કવિ.

ચિત્રકાર રવિચિત્ર શુભ, ચિતરે તો ચિતરાય;
પણ પ્રકાશનૂં અંગ તે, આણ્યૂં નાજ અણાય. ૨
ચતુરાઈના યોગથી, કવિતા રચે રચાય;
પણ પ્રાસાદિક રંગ તે, આણ્યો નાજ અણાય. ૩
કિરતનમાં હદ વાળવી, વાળી તેહ વળાય;
પણ શ્રીહરિપદ પ્રેમ તે, આણ્યો નાજ અણાય." ૪

સરસ્વતિની પ્રાર્થના.

પદ.

જય જય સરસ્વતી સુખકરણી,
મૈયા તું છે અશરણશરણી. જયજય. ટેક
મયુરાસનપર આપ બિરાજે,
વીણા પુસ્તકધરણી;
અકળ સકળ શુભ બુદ્ધી વ્હારી,
કેમ શકૂં હૂં વરણી. મૈયા તૂંછે અશરણ. ૧
વરદાયક જગમાત અનોપમ,
ભક્તતણાં દુખહરણી;
જગજજનેતા જગજગ વ્યાપક,
એવી અભરાભરણી. મૈયા તૂં છે અશરણ૦ ૨
આદનિરંજન અકળ સ્વરૂપી,
આઈ સચરાચરણી;
બ્રહ્મસુતા સવિતાને વાણી,
દે અમૃતરસઝરણી. મૈયા તૂં અશરણ૦ ૩

મહિષાસુરીની પ્રાર્થના.

આરતી.

જય જય ભવભયભંજતિ તારક મમ માતા,
મહિષાસુરમર્દિનિ કર મુજને સુખશાતા ;
નિશદિન ભાવે નમન કરીને તવ ચરણે,
દીનદયાળી દાસ રહૂં હૂં તુજ શરણે. ૧
અબ્જાત્મજ, ઉમિયાપતિ, અહિપતિ ધ્યાન ધરે,
ભક્તહૃદયવાસિનિ સંકટ નગ ચૂર્ણ કરે;
વિશ્વતણી ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, લય તુજ હાથ,
તુજવણ નવ હૂં આશ, ધરૂં ભક્ત અનાથ. ૨
દુષ્ટનિકંદિનિ, વિશ્વવિનોદિનિ જગદેવી,
સુરિનર, મુનિવર સહુએ તુજને છે સેવી;
શેષ સહસ્ર જિભે કરિ તવ ગુણ કથન કરે,
કરૂણાવટિ તુજવણ આ ભવદુખ કોણ હરે. ૩
ઘટ ઘટ વ્યાપક તેજ અવીચળ તે ત્હારૂં,
રૂપ રસાળૂં નિરખી ઠર્યું આ તન મ્હારૂં;
કામ, ક્રોધ, મદબંધન મુજ નાખો તોડી,
દેવી દાસ સવીતો વિનવે કર જોડી. ૪

ઈશ્વરપ્રાર્થના.

છપ્પો.

આદ નિરંજન ઈશ, શીશ નામૂં તુજ ચરણે;
કરૂણાકર જગપાળ, રાખ મુજને તુજ શરણે;

પરમ મુક્તિદાતાર, સકળ જગકેરા સ્વામી;
મને દાસને આશ, વ્હારિ સર્વાંતરજામી;
જય દુષ્ટવિદારણ સુખકરણ, મતિ અતિ નિર્મળ આપજે;
દિલ દાઝ ધરી સવિતાતણાં, કષ્ટ સર્વદા કાપજે. ૧

પ્રભાતિયું.

આજ જગદીશ રિશ આ સમે છોડિને,
ભક્તને ભાવથી ભક્તિ આપો;
દીન વાણી વદૂં તાત તે સૂણિને,
માહરાં કોટિ સંકષ્ટ કાપો. આજ જગદીશ. ૧
કૂડ કરમે કરી આજસૂધી ખરે,
પાપનાં માટલાં ખૂબ ભરિયાં;
ડરિ જરી દીલમાં ભજન ભગવાનનાં,
ભાવથી કો દિ મેં નાજ કરિયાં. આજ જગદીશ. ૨
અવલ ઉપકાર તુજ ભૂલિ ભવસાગરે,
આમ ને તેમ અથડાઈ ફરિયો;
દેહ મનખાતણો હેતુ નહિ હેતથી,
પ્રેત થઈ ચિત્તમાં લેશ ધરિયો. આજ જગદીશ. ૩
દીનના નાથ એક રામનૂં નામ સહુ,
પતિતપાવન ખરે જગ્ત જાણે;
ભક્તજન ભક્તિની ધૂનમાં રાતદિન,
ભજન કરિ મૂખ નિત્યે વખાણે. આજ જગદીશ. ૪
ગર્વરૂપી કુડા મદ્યપાને કરી,
મૂખથી છાકિ બોલ્યો હું વાણી;
કો દિ સુકૃત્ય કરિ જરિ નહીં મંનમાં,
હિતતણી સાચ્ય મેં શીખ આણી. આજ જગદીશ. ૫

દાસના દાસ સવિતાતણી અર્જ ઉર,
આણિ સંકષ્ટ આ વાર હરજે;
નાંહિ જગદેવ તુજ સેવ ભૂલૂં કદી,
સત્ય વાણી તું મુજ કર્ણ ધરજે. આજ જગદીશ. ૬

પદ

દયાળૂ દેવ દયા કરી આજ,
રાખો દીન દાસતણી કંઈ લાજ;
માગૂં મૂખ એટલૂં ઓ! અવિનાશ,
પાડો મૂજ અંતરની પૂરી આશ. દયાળૂ. ૧
તમારા નિત્ય ભુલી ઉપકાર,
કૃતઘ્ની છેક થયો કીરતાર;
ભર્યા મેં પાપતણા ભંડાર,
જપ્યા ના પળ પણ જુગદાધાર. દયાળૂ. ૨
સાચા છો એક સચ્ચિદાનંદ,
દોહેલાં કષ્ટ કરોછ નિકંદ,
હરામી દુષ્ટને દોછો દંડ,
તોયે હૂં પાપી રચૂંછૂં ફંદ. દયાળૂ ૩
હવે લઉં કેમ કરી કલ્યાણ,
ખોદી મેં કર્મ કપટની ખાણ;
વાવ્યો મેં નિત્ય નિતીનો ઘાણ,
ચુકાવૂં કેમ તમારૂં દાણ. દયાળૂ. ૪
કરી મેં ગર્વ મુંછે કર દીધા,
સુબોધના સાર વિચારી ન લીધા;
હિણાં મેં કર્મ બહૂ બહૂ કીધાં,
કદી મેં દાન ન દીનને દીધાં. દયાળૂ ૫

એવાં જે દુષ્ટ કરયાં મેં કાજ,
તમે પ્રભૂ માફ કરો મ્હારાજ;
લાવી જૂજ ભક્તતણી દિલ દાઝ,
ભૂડાં હવે કર્મ કરૂં હૂં નાજ. દયાળૂ. ૬

પદ

જગ જગપાળ દયાળ હરી તૂં,
અમને સુમતિ દે કરૂણા કરી તૂં. જય જગ. ટેક
જેથી અમે વ્હારૂં ચિન્તન રોજે,
કરિયે ઉલટથી મગન રહિ મોજે. જય જગ. ૧
સૂરજ, ચંદ્ર, ગગનના તારા,
અદ્‌ભૂત એ છે ચમત્કાર વ્હારા. જય જગ. ૨
ભોગવિયે સૂખ અહિં તુજ નામે,
ઠરિયે નીરાંતે પછે સ્વર્ગ ઠામે. જય જગ. ૩

પદ

દુખહર સુખકર કૃપાળ,
સમર મન સદાયે. દુખહર. ટેક.
જગકર કરૂણાનિધાન,
ભજ જન મન રાખિ ભાન,
નિશદિન કરિ ગૂણગાન, જેથિ ભય પળાયે. દુખ. ૧
અઘનિકંદ જગતવંદ્ય,
વંદ સકળ છાંડિ ફંદ,
કાપે કુડ કુમતિવૃંદ, જડ થકિ જગરાયે. દુખ. ૨
અજર, અમર, અજ, ઉદાર,
અકળ સકળ કળ અપાર,
મુનિમતિગતિ રતિ ન પાર, પામે પણ ગાયે. દુખ. ૩

વિશ્વપાળ દિનદયાળ,
શાંતિકરણ સરવ કાળ,
લહિ તું ત્રિવિધ તાપ ટાળ, સમજિને મનમાંયે. દુખ. ૪

૫૬

હરિનું ચિન્તન કરિયે,
ભાવે, હરિનૂં ચિન્તન કરિયે. હરિનૂં. ટેક
સત્ય સાર અંતરમાં સમજી,
ઢોંગ સદા પરહરિયે. ભાવે, હરિનૂં. ૧
જેહ કુકર્મ કરે હરિ કોપે,
તેહ કરતાં ડરિયે; ભાવે, હરિનૂં. ૨
કર્ત્તા છોડી અધિક કર્મનૂં,
મોટમ મન નવ ધરિયે; ભાવે, હરિનૂં. ૩
કહે સવિતો વિશ્વાધીપતિને,
ભજિ ભવસાગર તરિયે ; ભાવે,હરિનૂં. ૪

કુંડળિયો.

ભજજે જન ભાવે સદા, ધરણીધર કિરતાર ;
જેથી ઝટપટ તૂં તરે, આ ભવસાગર પાર ;
આભવસાગર પાર, યાર કરવો બહુ ભારી ;
કયાસ કરી જો આજ, વાત ચિત એહ વિચારી ;
કહે સવિતો અંતરે, ભક્તિમાળા તૂં સજજે ;
ટળશે ભવના તાપ, સદા ભાવે જન ભજજે. ૧

મનરૂપી મોરને શિક્ષા.

દલછંદ

માન મનમોર શિખ મ્હારિ શાણી,
રામહરિ રામહરિ કાઢ વાણી;
તેનિ કરૂણારૂપ તું મેઘ ભાળી,
રાચ કર નૃત્ય નિજ ભર્મ ટાળી. ૨

ઊપદેશ વિશે.

દોહરા.

અદ્રિસુતાકો પુત્ર જો, બિઘ્નહરન ગુનઇસ;
તાકે પદજલજાતમેં, સદા રહો મમ સીસ. ૧
નિજ ભગતનકોં દેતહે, સુખ અનંદકો દાન;
ઐસે શ્રીરઘુનાથકોં, ભજલે તજ અભિમાન. ૨
સવિતા જગમેં કીજિયે, સદા સાધુકો સંગ;
જાસોં મન નિર્મલ રહેં, લગેં હરીસોં રંગ. ૩
જબલગ યા ઘટમેં રહે, મનુઆ જિઉકો બાસ;
માત પિતા અરૂ પતિન સબ, તબલગ તેરીપાસ. ૪
બડે મુરખ પંડિત બનત, બડિબડિ બોલત બાત;
તાકે વાદ બૃથા સમુઝિ, ભજ લીજેં રઘુનાથ. ૫
જો જન હરિરસ પિબતહેં, સોઈ ચતુરસુજાન;
તાતેં પ્રિય જિન આન રસ, સો નર મુઢ અજાન. ૬

અરીલછંદ.

જય શંકર જગપાલ, કૃપાળ વિશંભરા;
દીનાનાથ દયાળ, ભજૂં સુખસાગરા;
દે ભક્તીરસ આપ, પાપ મારી કરી;
કરૂણાકર કિરતાર, ભમૂં હૂં ના ફરી. ૧

જીવને શિક્ષાવિષે.

ગરબી.

જીવ—જાઉંછૂં જાઉછૂં જાઉછૂં,
કાયા ત્હારો ત્યાગ કરીને જાઉંછૂં. જાઉછૂં. ટેક.
ત્હારી સંગે હજી પ્રીત બાંધીને,
રેવા ઘણેરા ચાહુંછૂં. કાયા ત્હારો. ૧
મારૂં ધાર્યૂં હવે નથીજ થાતૂં,
દુષ્ટનો તાણ્યો તણાઉંછૂં. કાયા ત્હારો. ૨
અતી ભયાનક રૂપ દેખીને,
ભયભીત ચીત અતી થાઉંછૂં. કાયા ત્હારો. ૩
જોબનમાં હૂં ચેતી ન ચાલ્યો,
ગોથાં હવે ખૂબ ખાઉંછૂં. કાયા ત્હારો. ૪
જે જે કૂડાં મેં કર્મો કર્યાં તે,
સંભારિને લજવાઉંછૂં. કાયા ત્હારો. ૫
ઘોરી હવે નથી મારગ સૂઝતો,
આડેતેડે અથડાઉંછૂં. કાયો ત્હારો. ૬
હવે વ્હલે તો બુરી થશે એ,
ત્રાસ થકી ગભરાઉંછૂં. કાયા ત્હારો. ૭
સાચીં સવીતાનિ શિક્ષા ન માનિ તેથી,
નર્કભણી ઘસડાઉંછૂં. કાયા ત્હારો ૮

ગરબી.

કાયા—શૂં કરૂં શૂં કરૂં શૂં કરૂંરે,
પ્રાણનાથ હવે હું શૂં કરૂં. શૂં કરૂં. ટેક.
તમ વિનાની અહીં જગતમાં,
રહી શું કર્મ કુડું માહરૂંરે. પ્રાણનાથ. ૧

તમવડે સૂખભોગ કીધા તે,
આવે સમે કેમ વીસરૂંરે. પ્રાણનાથ. ૨
જે તે ઊપાયથી રોહ મૂજ સંગે,
એટલું જાચૂંછ માગી માફ હૂંરે. પ્રાણનાથ. ૩
તમે કહો તે લાંચ આપીને,
ભરિયે એ દુષ્ટતણૂં ડોઝરૂંરે. પ્રાણનાથ. ૪
ઊઠવાની હવે આય નથી મને,
કેને કરી કહાં વીચરૂંરે. પ્રાણનાથ. ૫
જેણે આપણની પ્રીતીનો આણ્યો,
અંત તેને હું કરગરૂંરે. પ્રાણનાથ. ૬
પાંચે તમારી પુત્રી વિલાપો,
કરી રડેછ કહૂં ખરૂંરે. પ્રાણનાથ. ૭
સર્વે સૂખોનો ત્યાગ કરી હવે,
સતી થવાને સંચરૂંરે. પ્રાણનાથ. ૮
એમ કહી પછી કાયે ચીતામાં,
સવીતા સમક્ષ ઝંપલાયવૂંરે. પ્રાણનાથ. ૯

કવિત.

અરે! અભિમાની મહા મૂરખ તૂં મારિ શીખ,
તારા હિતતણી લહિ મનમાં વિચારજે;
છોકરાં છકેલ કદી તુજને વખાણે તોય,
સુગ્ન જન નિંદશે એ નિશ્ચે ઉર ધારજે;
લંપટ માયાતણા ગુલામ ખળ કામી નીચ,
ગ્નાનીજન થવાતણી આશ તૂં વિસારજે;
કાળતણી ચિપટીમાં ચાંપણ પોજ સ્હેજ,
ચોળાઈ જઈશ હરિ ભજિ સુખ સારજે. ૧

ફુલાસે ફુલાઈ વળિ ભૂલમાં ભમાઈ કરિ,
મૂઢ રખે મંનથી અયોગ્ય મોજ માણતો;
સાબુ ચોળિ સ્નાન કરે ઉજળાં સુવસ્ત્ર ધરે,
પાર પડયો એવું રખે અંતરમાં જાણતો;
વાંકિ વાંકિ મૂછપર હાથ ફેરવિને ચાલે,
વ્હારા મનમાંહીં રખે મગરૂરી આણતો;
ફક્કડપણું એ તૂજ થપ્પડ મારીને કાળ,
વીસરાવિ દેશે કાંઇ નાંખિ નર્કખાણ તો. ૨
ધરમ વિસારિ કરી કરમ કુડાં અપાર,
કરતાં ન મૂઢ મનમાંહીં જરી લાજિયો;
માત તાત આદિકની શીખ ઝેર જેવિ જાણી,
સૂણતાંનિ વાર ક્રોધ કરી ખૂબ ગાજિયો;
બાળપણમાંહિ જેણે પ્રાણથી અધિક પ્યારો,
જાણિને ઊછેરયો તે સંભારિને ન દાઝિયો;
અતડો ફરેછે પણ ક્રોધિ કાળરિપુતણો,
ડંકો તુજ શીર ચેત પલકમાં વાજિયો. ૩

૫૬.

ગુપ્ત નીજ ધર્મનીતિ તેં ન જાણી,
અધિક તેથકી પરાઇ તો વખાણી,
નીજ તાત માતતણી, નીજ સગા ભ્રાતતણી,
નીજ ઇષ્ટ મિત્રતણી, લાજ નાજ આણી આણી;
તેં ન જાણી. ટેક
તું તુજ મનથકી થયો શાસ્ત્રવાદી,
તેમાં બુદ્ધિ વ્હારિ પ્હોંચિ નથી જાદી,
અભીમાનતણી થઇછિ તને બાદી,
મકર એમ તૂં, મકર એમ, અસંખ્યાત, ઊતપાત,

દિવસ રાત, સમજ વાત, તું ભલિ ભાત, તૂજ ભ્રાત,
સંનેપાત, મટે એવિ વેદ વાણી વાણી; તેં ન જાણી. ગુપ્ત. ૧
રહયો વ્યોમસમો જેહ બધે વ્યાપી,
અલગ તેથકી દિસેછ તે તથાપી,
એહ અકળ મર્મ સમજ હીણ પાપી,
ત્રિવિધ તાપની, ત્રિવિધ તાપતણી ઝાળ, કાળફાળ, સરવ ટાળ
તું ઘટમાળ, મોહજાળ, જગત બાળ, વિશ્વપાળ, અતિ કૃપાળ,
વળિ મયાળ, સમર સમર રંક પ્રાણી પ્રાણી; તેં ન જાણી,
ગુપ્ત. ૨
દ્વૈતભાવરૂપ બેડિ તોડિ નાંખી,
જ્ઞાન સર્કરાતણો તું સ્વાદ ચાંખી,
ભાસ ભાળ જગત શુદ્ધ ચિત્ત રાખી,
સત્ય બોધનો, સત્ય બોધતણો સાર, ઉર ધાર, તજી ખાર,
વાર વાર, કરિ પુકાર, કહૂં યાર, વિશ્વકાર, ભજ ગમાર,
અબ્ધિ પાર, થવા માનિ શીખ શાણી શાણી;
તેં ન જાણી. ગુપ્ત. ૩
વિના જ્ઞાન મુક્તિધામ કો ન પામે,
વિના જ્ઞાન જગતાપ કો ન વામે,
મ ભુલ ભર્મમાં તું રાખ ચિત્ત ઠામે,
આત્મજ્ઞાનમાં, આત્મજ્ઞાનમાં, ચિત પ્રોય, અધિક સોય,
તું સુખ જોય, ભેદ ખોય, પાપ ધોય, મુક્તિ હોય,
જૂઠ ન્હોય, એજ સત્ય સાર, ઊર તું લે તાણી તાણી,
તેં ન જાણી. ગુપ્ત. ૪

પદ.

ઝટપટ ભજ ભગવાન,
જિવડા, ઝટપટ ભજ ભગવાન. ટેક.

આ ક્ષણભંગુર દેહતણૂં તૂં,
કરતો નવ અભિમાન. જિવડા. ૧
તજ ખટપટ રટ નામ હરીનૂં,
હોય તને જો સાન. જિવડા. ૨
વીષયરસમાં છેક ગરક થઈ,
કેમ ભુલ્યો તનભાન. જિવડા. ૩
જેહ વૃથા ઘટિકા ગઈ વીતી,
નાવે ફરી નાદાન. જિવડા. ૪
જો હમણાં ચિત ચેતિ ન ચાલ્યો,
પુઠે થઈશ હેરાન. જિવડા. ૫
ભવબંધનથી છુટવા કારણ,
ગાતિ ગોવિંદગુણગાન. જિવડા. ૬

નીતિસંબધી.

મિથ્યાભિમાન તજવાવિષે.

વસંતતિલકા.

જેણે રચ્યો જગતનો ખુબ ખેલ ખાસો,
જેનાં સુકૃત્ય નિરખી વિસમીત થાશો;
ગર્વિષ્ટ તે નહિ જુઓ કરિ ક્યાસ ઝાઝો,
મિથ્યાભિમાન કરતાં લગરીક લાજો. ૧
ગર્વે કરી નહિં તમે સુખ લેશ પામો,
ગર્વે ન પાર પડશે ફળદ્રૂપ કામો;
છાંડે છડે ગરવથી કદિ નાંહિં છાજો,
મિથ્યાભિમાન કરતાં લગરીક લાજો. ૨

ગર્વિષ્ટની જગતમાં ઘટી લાજ જાયે,
ગર્વિષ્ટનો બહુ કરી નવ મિત્ર થાયે;
માટે સુનમ્રપણને નિત ચંપ બાઝો,
મિથ્યાભિમાન કરતાં લગરીક લાજો. ૩
ગંભીર સાગર કદી નવ છાકિ જાયે,
મોટો છતે રહિ હદે હિતકારિ થાયે;
એવો વિચાર ચિતમાં ધરિ નમ્ર થાજો,
મિથ્યાભિમાન કરતાં લગરીક લાજો. ૪
ગર્વિષ્ટ શબ્દ જનને પ્રિય નાંહિ લાગે,
ગર્વિષ્ટ શબ્દ જનને તિરતુલ્ય વાગે;
ગર્વિષ્ટથી ન બનશે કદિ તર્કકાજો,
મિથ્યાભિમાન કરતાં લગરીક લાજો. ૫
ઝીણૂં કદી મગતરૂં કરિકર્ણ પેશે;
પ્રાબલ્યવાન પશુનો જિવ સ્હેજ લેશે,
એવાથિ થાય બળથી કદિ ના ઇલાજો,
મિથ્યાભિમાન કરતાં લગરીક લાજો. ૬

કુંડળિયો.

ડાહયો સહુથી હૂં અને, હૂંજ સર્વથી શૂર;
ચતુર સર્વથી હૂં અને, હુંજ પંડિતમાં પૂર;
હુંજ પંડીતમાં પૂર, મૂજસમ આજ ન હોયે;
મૂરખને અભિમાન, અંતરે એવૂં હોયે;
પણ મિથ્યા ગર્વને, મેટવા શિદ તૂં ધાયો;
લજવા ઉરમાં કાંઈ, નથી તૂં સહુથી ડાહયો. ૧

છપ્પો.

તજવૂં જન અભિમાન, શીખ સમજીને રૂડી;
થઈ દશાનનતણી, દશા એથી બહુ ભૂંડી;
પણ મોતે એથકી, મુઆ કંઈ રાણીજાયા,
દશશત કર બાણના, બાણથી જુઓ કપાયા;
વળિ કરે ગર્વ અર્જુનને, બભ્રુવાહને મારિયો;
સવિતો કહે એથી જગતમાં, અર્થ ન કોણે સારિયો. ૧

કુપુતવિષે.

છપ્પો.

"જેમ ચંદ્રવણ નિશે, વ્યોમશોભા નવ સારી;
તેમ સુલક્ષણ વિના, દિસે રુપવંતી નારી;
વિના નીરનો કૂપ, ભૂપવણ તેજ જહેવો;
સત્ય પ્યારવણ મિત્ર, જાણવો તેજ તહેવો;
નહિ વિના બુદ્ધિના પુત્રથી, લાભ કશો ઉર આણવો;
જે માતપેટ જન્મ્યો કપુત, કુળકુબામણો જાણવો." ૧

દસરથવચન.[1]

છપ્પો.

"વિનાશાંતિ વૈરાગ્ય, સભા વણપંડિત જેવી;
દીપવગર ઘરતણી, જાણવી શોભા તેવી;
જ્ઞાનવગર વેદાન્ત, દાન સૂપાત્રવિનાનૂં;
નાકવગરનૂં મૂખ, કંઠવણ તેવૂં ગાનૂં;
વળિ સ્મરણશક્તિવણ જ્ઞાન તે,મેળવિયૂં જ્યમ વ્યર્થ છે;
એમજ આ જગમાં પુત્રવણ સકળ નિરર્થક ગર્થ છે." ૧

૧ મરાઠી ભાષાના કવિ શ્રીધરકૃત રામવિજયમાંથી આ લીધો છે.

લોભી વિષે.

છપ્પો

ધરણિ સરિતાનૂં નીર, સિંધુમાં જઈ સમાયે;
તોપણ તેનૂં જેમ, પૂર્ણ નવ પેટ ભરાયે;
તેમ લોભિને ધંન, મળે તૃપ્તી નવ પામે;
પાંચ મળે દશતણી, આશ અંતરમાં જામે;
જે જગદીશે કરુણા કરી, ઘટતૂં આપ્યૂં હોયછે;
તેપણ લોભીજન લોભમાં, છતૂં પાસનૂં ખોયછે; ૧

વિદ્વાનની કદર કોનેછે ?

છપ્પો.

ભણી થયા વિદ્વાન, ભલે બહુ પુસ્તક વાંચો;
સમજી સાર અસાર, અધિક અંતરમાં રાચો;
લેવા દેવા નથી, તેનિ દુનિયાને લેશે;
કહો તમે શૂં રળ્યા, સકળ જન એમજ કહેશે;
નહિ વિદ્યાના ગુણની કદર, મૂર્ખજનો કંઈ જાણશે;
સવિતો કહે રળતા નર ઉપર, પ્રેમ અધિક ઉર આણશે. ૧

આજકાલનો ઉલટો ન્યાય.

કવિત.

જુઓ ભાઈ આજકાલ ઠામઠામ જગતમાં,
ઉલટોજ ન્યાય સદાકાળ તે તોળાયછે ;
જેમ અંધમાંહિ કાંણો રાજિયો ગણાય ત્યમ,
કેટલાક મૂરખ તે પંડિત મનાયછે ;
ચોરટા, ચંડાળ, કાળાં કૃત કરનાર વળી,
સજજનના વરગમાં સ્હેજમાં ગણાયછે ;

નીતિવાન વિદ્વાન નાદાન સમાન કરી,
હંસની પડે તે કાગથકી તો નિંદાયછે. ૧

ગુણીને છોડી મૂર્ખનો સંગ કોણ કરે?

કવિત.

સ્વચ્છ કામધેનુતણી સેવા શૂભ તજી કરી,
ગધેડી ગંદીને કોણ પૂજવાને દોડશે ?
સુંદર સવાદ્યૂત આમફળ ત્યાગ કરી,
આકડફળ ખાવાપર કોણ ચિત્ત ચોડશે ?
ચંદનનું ચારૂ વૃક્ષ બાવળીયાથકી સદા,
નરતૂં ગણીને કોણ મૂર્ખથી વખોડશે ?
વજ્ર, સમ ગૂણી ને અમુલ્ય મિત્ર છોડી કરી,
મૂરખ પાષાણતણી પ્રીત કોણ જોડશે ? ૧

કોણ કરે ને કોણ ભોગવે ?

કવિત.—સુસિદ્ધાલંકાર.

"મ્હેનત કરીને દર મૂષક તે ખોદી મરે,
તેનો ઊપભોગ આવી ભોરંગ તે કરેછે;
મધ એકઠૂં કરી જે મરે મધુમક્ષિકા તે,
પાન કરી ધનવાન મોદ મન ધરેછે;
ઘાટ ઘડીઘડીને સોનાર મરે શ્રમ કરી,
ભામની ભૂષણ ધરી છેલચિત્ત હરેછે;

જેહ લખીલખીને લેખક થાકી મરે તેહ,
પૂરાણુ પંડિતજન વાંચી મન ઠરેછે." ૧

ભુખ્યૂં જ્ઞાન અંશીને પ્રિય.

કવીત.

આશકીની લાવણી આતૂરતાથી સુણી કરી,
મનમાંહી કોક જન મગન તો રહેછે;
ભૈરવીની ગજલ સૂણીને મન ભૈરવીદે,
અધીક ઊલટ ધરી વાહ ! કોક કહેછે ;
દશમની લીલા સૂણી ફીલાસમ કોક બણી,
સાર સમઝયાવિના અસાર મૂઢ ગ્રહેછે ;
જ્ઞાનની ગોઠડી કોટડીમાં બેસી કહે જેહ,
તેહનો મરમ કોક વીરલાજ લહેછે. ૧

જજ્જાનાં રૂડાંવાનાં.

કવિત.

આવ ભાઈ જજ્જા તને ધન્ય કહૂં ક્રોડવાર,
અડી વેળાએ તું કવિતામાં કામ આવેછે;
આધૂનીક સૂરત મુંબાઈતણા મોટા કવિ,
તેહને વ્હારા સમાન કોણ બીજો ભાવેછે ?
યોગ્ય ને અયોગ્ય સ્થાન દેખૂં તને વારવાર,
યોગ્ય સ્થાને નિશ્ચયનો અરથ બતાવેછે;
ચરણનાં ચણતર વખતમાં મારા પ્યારા,
વ્હારા ઉપકાર મ્હારૂં દલડૂં દુખાવેછે. ૧

સ્ફૂટ આર્યા—ગીતિ.

જય જય જય ગજવદના,
તવ પદપંકજ પુજે પરમ સૂખ;
વરદાયક બુદ્ધિદાયક,
ગણનાયક મુજ હરો સકળ દુઃખ. ૧
ગૌરીધર, ગંગાધર,
શશિધર, ફણિધર, જટાધર, વિષધર;
ભૂતેશ્વર, રામેશ્વર,
વિશ્વેશ્વર, ત્ર્યંબકેશ, દુઃખહર. ૨
કામ, કપટ, દંભ તું તજ,
ભજ જિવ શિવ રાખિ નિત્ય સંભાળ;
નિકર ખરેખર તુજને,
ગળિજાશે કાળચાળ ભરિ ફાળ. ૩
જય કરુણાકર શંકર,
નથિ નથિ તુજ નામ શબ્દ નિરધાર;
પણ છે ભવાબ્ધિસેતૂ,
જેથી ઉતરે જનો સુખે પાર. ૪
પામર ભક્તતણૂ તું,
સુખિ એવૂં કર કૃપાનિધી આજ;
રસના રસ ના ચાખે,
હરિરસવણ કો કહૂ જગતરાજ. ૫
સ્મરહર સ્મર હરઘડિ તું,
જેથી ભવઅબ્ધિ આખરે તરશે;
આકળિ બાધા આ કળિ,
મુકત થવા તૂ ભિજાનિ ભજનરસે. ૬

વામ તજી વામન તૂં,
વામ ભજે વામ અર્થ તવ ન સરે ;
વા ! મન વામ ન જેતૂં,
વામ વિરચી વિધિયકી સ્તવંન કરે. ૭
શ્યામભજનથણ જગમાં,
શ્યામ વદન દાખવે મદનભકત ;
અંધો આંખ ન દેખે,
પણ હાંસિ પુઠે કરે અખિલ જગત. ૮
મનમોહન તજી ખળ જન,
પરનિંદા કરિ ભરે સદા પેટ ;
મનમોહ ન તજિ ગોથાં,
ખાયે થઈ ગર્ક નર્કમાં નેટ. ૯
દ્રુમડાળરૂપ ઝુલણે,
કોયલડી કૃષ્ણવર્ણિ જયમ ઝૂલે ;
માયારૂપ હિંડોળે,
ઝૂલે ત્યમ બુદ્ધિપક્ષિણી ભૂલે. ૧૦
જિવરાજ લાગશે જવ,
ઓચિંતી કાળતોપની ચોટ ;
સમજીલો નિશ્ચય તવ,
ઢળિ પડશે કાયરૂપ આ કોટ. ૧૧
રણમાં ગ્રીષ્મ ઋતૂમાં,,
ભાસેછે ચાલિજાતિ જે ઝાળ ;
તેરૂપ અશ્વિનીપર,
કાં નવ હોયે સવાર તે કાળ. ૧૨
"રવિ, શશિ, નક્ષત્રો એ,
પ્રકાશદાયક છતાં સરવ જનને ;

મૃગલોચનાવના જગ,
ભાસેછે અંધકારરૂપ મને." ૧૩
હરલોચનાનલે તુજ,
મદન કરી ખાખ બાળિને દેહ ;
તેમાં જગજનને શિદ,
બાળેછે સત્ય દુષ્ટ ઝટ કેહ. ૧૪
શ્રી શ્રીધરપદકંજે,
નમિ જે શુભ ગ્રંથ શ્રીધરે કીધો ;
શ્રીધરવિજય અનુપ તે,
શ્રીધરના સ્નેહથી સમજિ લીધો. ૧૫
કેશવસુત કવિ કવિસમ,
પંડિત વડ કાવ્યચંદ્રિકા ચારૂ;
જેની જગે પ્રકાશી,
વિદ્વજ્જન મનપયોનિધીસારૂ. ૧૬
પર્જન્યવૃષ્ટિથકિ જયમ,
શીતળતા ભૂમિ ઊપરે થાયે;
વચનામૃતવૃષ્ટિથકી,
ચંડક ત્યમ અંતરે પસરિ જાયે. ૧૭
સ્વરસરખો શુરવિર તે,
નીજ બળે કાર્ય સિદ્ધ આપ કરે;
વ્યંજનસમ કાયર જન,
તે તેમાં આશ પારકીજ ધરે. ૧૮
પાછળ ખળ જન નિંદે,
તેપર સજ્જન ધરે નહીં કાન;
કરિ લેખવે ન કાંઈ,
જો પૂંઠે બહુ ભસે કદિ શ્વાન. ૧૯

જુજ વિદ્યા અભિમાની,
મેળવતાં છાકિ કેમ નવ જાયે;
વાત ખચિત ચિત ધારો;
ઘટ અધુરો કેમ નાંહિ છલકાયે. ૨૦
જે જન અમુલ્ય નિજ શુભ,
આળસમાં કાળ સર્વદા રોકે;
તે મૂર્ખનાં સદનનૂં,
દરિદ્રતા દ્વાર કેમ નવ ઠોકે: ૨૧
ઘરમાં બૈરાંઓમાં,
બેશિ ન કર બટકબોલ્યું નાદાન;
અનુભવ અડવો પંડિત,
કરશે તુજને ફરેથિ સત માન. ૨૨
સત્ય રહિત કદિ વાણી,
જિંહા તૂં નવ મુખેથકી લવતી;
વળિ અપરાધ છુપાવ્વા,
ઝાઝાં નવ પાટિયાં તું ગોઠવતી. ૨૩
દિનકરતણે પ્રકાશે,
તારાતણું તેજ જેમ ઢંકાયે;
પંડિતજન આગળ ત્યમ,
મૂર્ખતણા વાદ તે વૃથા થાયે. ૨૪
જ્ઞાનાગ્નિએ ન પિગાળ્યૂં,
મીણપેઠે હૃદય તારૂં તે જયારે;
રે ! માનવિ કોણ હશે?
તુજસમ શઠ વિશ્વમાં દુજો ત્યારે. ૨૫
પવન પ્રવેશ કરીને,
હિલવેછે વૃક્ષડાળને જેમ;

સુંદર કવિતારસે તે,
અસર કરેછે મનેદ્રિને તેમ. ૨૬

ચિત્રકાવ્ય.

દ્વિપદી તથા ત્રિપદી બંધ.

દોહરો.

ભૂતરાજ સતિનાથ ભવ, ભજ, ન તજનિ જન વામ;
રૂતરાજ રતિનાથ ભવ, ભજ, ન તજનિ જન ધામ. ૧

કપાટબંધ, સર્વતોભદ્ર, અશ્વગતી, ચરણગુપ્ત, તથા ગોમૂત્રિકાબંધ.

ભજી રામ કાળકાળ, તજી કામ ઝાળ ટાળ;
હજી આમ ખાળ ફાળ, સજી નામમાળ બાળ. ૨

સમાપ્ત.

કઠણ શબ્દનો કોશ.

અવિનાશી-નાશરહિત એવા.
નિરંતર-હંમેશ. સદાકાળ.
સમર-સમરણકર.
મનોરથ-મનનીઇચ્છા.
ભારતિ-સરસ્વતિ.
ત્રિવિધ-ત્રણ પ્રકારના.
પળે-નાસીજાય.
ધરા-પૃથ્વી.
તનુજ-છોકરો.
ગત-ગયલો
અવર-બીજો.
અરિ-શત્રુ.
પરજર-પારકુંધન.
હોડ-શરત.
સુખસરિતા-સુખની નદી.
ભાળે-જોએ. કપાળે.
નિશવાસર-રાત દહાડો.
ગ્રાહ-મગર.
પાશ-બંધન.
દળ-લસ્કર.
જંગ-યુદ્ધ. લડાઇ.
જ્ઞાતા-પંડીત.
તમ-અંધકાર.
અભિધાન-નામ.
બેડો-ન્હાનું વ્હાણ.
વિધિ-બ્રહ્મા.
વિપ્ર-બ્રાહ્મણ
શ્રોત્રી-યજ્ઞાદિકમાં હોંશિયાર.
વાસિત-સુગંધવાળું.

ફણિ-સાપ.
વિત્ત-ધન.
ઉદક-પાણી.
પ્રમાદ-ગફલત. ગર્વ.
તરૂ-ઝાડ.
સાર-સારા.
રાજપત્નિ-રાજાનીસ્ત્રી.
પત્નિમાત-સાસુ.
મેઘબુંદ-વરસાદના ટીપાં.
લુબ્ધ-લોભીઓ. કૃપણ.
યાચક-માગનાર.
રિપુ-શત્રૂ.
જારિણિ-છિનાળ.
પય-દૂધ.
દૂજો-બીજો.
ભૃગુસ્થાન-ભરૂચ.
અલિ-ભમરો.
પ્રશંસા-વખાણ.
મુક્તાફળ-મોતી.
આન-બીજો.
ભગિની-બેહેન.
સમીપ-પાસે.
રામ-બળરામ.
શીઘ્ર-ઝડપથી.
પરકીયા-પારકી સ્ત્રી.
ચીધ્યાં-કહ્યાં.
નિલલોહિત-શિવ.
હુતાશન-અગ્નિ.
મીન-માછલી.

ક્ષીર-દૂધ.
ઉભય-બે.
સુવર્ણાલંકાર-સોનાનું ઘરેણું.
શિવસુત-શિવનો પુત્ર.
અરિઅરિ-શત્રુનો શત્રુ.
તત્પતિ-તેનોપતિ.
સુતસુત-છોકરાનો છોકરો.
મમ-મારૂં.
મધુકર-ભમરો.
પ્રાસાદિક-સ્વભાવીકકવિતાશક્તિ.
વરદાયક-વરદાન આપનાર.
અનોપમ-ઉપમારહિત.
અબ્જાત્મજ-બ્રહ્મા.
ઉમિયાપતિ-શિવ,
ભક્તહૃદયવાસિનિ-ભક્તનાઉર-
માં વાસકરનારી.
નગ-પર્વત
વિશ્વવિનોદિની-જગતને આ-
નંદ આપનારી.
અજર-જરારહિત એવો.
અમર-મૃત્યુ રહિત એવો.
અજ-નહિ જન્મેલો એવો.
અદ્રિસુતા-પાર્વતી,
પદજલજાત-ચરણકમલ.

વ્યોમ-આકાશ.
સર્કરા-સાકર.
કરિકર્ણ-હાથિનો કાન.
દશાનન-રાવણ.
દશશત-હજાર.
બાણ-બાણાસુર.
આમ્રફળ-કેરી.
વજર-હીરો.
મૂષક-ઉંદર.
મધુમક્ષિકા-મધમાંખ.
આધુનિક-આજકાલના.
ભવાબ્ધિસેતૂ-સંસારસાગરનો પુલ.
સ્મરહર-શિવ.
બાધા-પીડા.
શ્યામ-કાળું કૃષ્ણ.
કવિ-શુક્રાચાર્ય.
સતિનાથ-શિવ.
ભવ-સંસાર. શિવ.
વામ-ઉલટો. મનોહર.
રતુરાજ-, રતીનાથ- કામદેવ.
નામમાળ-નામની માળા.

સૂચના.

આ ચોપડી મુંબઈ કાળકાદેવિના રસ્તાપર રામવાડી પાસે મનોરદાસ રૂપજીની દુકાનેથી અથવા મસજીદ બંદરપર ગોકળદાસ તેજપાળ વિદ્યાલયમાંથી અને સુરતમાં [illegible] ભગવાનદાસ લલ્લુભાઈનાં છાપખાનામાંથી વેચાતી મળશે.